

Elina Kosonen

”Minä haluan oppia laukkahypyn!”

Lapsen alkuhaastattelu kuntoutuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Fysioterapeutti (AMK)

Fysioterapian koulutusohjelma

Opinnäytetyö

16.11.2016

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Elina Kosonen ”Minä haluan oppia laukkahypyn!” Lapsen alkuhaastattelu kuntoutuksessa 43 sivua + 4 liitettä 16.11.2016
Tutkinto	fysioterapeutti (AMK)
Koulutusohjelma	Fysioterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Fysioterapeutti
Ohjaaja(t)	lehtori Ulla Härkönen lehtori Tuija Jokinen
<p>Lapsen oikeuksien sopimus on kansainvälinen ihmisoikeussopimus, jonka Suomi ratifioi vuonna 1991. Keskeisiä periaatteita sopimuksessa ovat muun muassa lasten yhdenvertaisuus, lapsen edun ensisijaisuus ja oikeus ilmaista mielipiteensä itseä koskevissa asioissa ja niiden huomioon ottaminen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lasten osallistumiseen on kiinnitetty Suomessa huomiota pidemmän aikaa kun tietoisuus Lapsen oikeuksien sopimuksesta on lisääntynyt. Osallistumista koskeva keskustelu on kuitenkin keskittynyt vammattomien lasten osallistumiseen. Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut maakohtaisessa raportissaan huolensa siitä, ettei vammaisia lapsia kuulla asianmukaisesti.</p> <p>Opinnäytetyöni tarkoitus on perehtyä lapsen haastattelemista koskevaan tietoon ja rakentaa yhteistyökumppanille Terapiatalo Tonus Oy:lle lapsen osallistumista edistävä alkuhaastattelulomake, jota yrityksessä työskentelevät terapeutit voisivat hyödyntää työssään. Lapsen alkuhaastattelua varten toteutin sähköpostikyselyn yrityksen terapeuteille. Lapsen alkuhaastattelun teemat ja kysymykset perustuvat sähköpostikyselyn aineistoon ja terapeuttien kanssa käytyyn dialogiin.</p> <p>Lapsen haastattelemista metodina on tutkittu paljon oikeustieteessä, lastensuojelussa, sosiaalityössä ja kasvatustieteessä. Hyödynnän tätä teoriataustaa käsitellessäni lapsen haastattelemista.</p> <p>Lapsen alkuhaastattelu rakentuu neljästä teemasta, jotka ovat vahvuudet, mieltymykset, tavoitteet ja terapiasta kertominen. Tutkimustiedon perusteella lapsia haastattelevien henkilöiden kannattaa kiinnittää lapsen haastattelutilanteessa huomiota haastatteluun valmistautumiseen, haastatteluympäristöön, haastattelun rakenteeseen, yhteiseen kieleen ja kysymystyyppien vaikutukseen lasten vastauksiin. Toiminnalliset menetelmät, liike, liikkuminen ja esineet voivat auttaa tutustumaan lapsen kokemusmaailmaan.</p> <p>Terapeutin on tärkeää keskustella lapsen kanssa, sillä lapsen mielipidettä ei tule olettaa tai kysyä vanhemmilta vaan se löytyy lasta kuunnellen. Yrityksessä alkuhaastattelun nähtiin tuovan toimintaan systemaattisuutta ja rakennetta, edistävän lapsen kuulluksi tuleamista ja auttavan kuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa.</p>	
Avainsanat	lapsen osallistuminen, lapsen haastatteleminen

Author(s) Title Number of Pages Date	Elina Kosonen "I want to learn the gallop jump!" Child interview for rehabilitation professionals. 43 pages + 4 appendices 16 November 2016
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Physiotherapy
Specialisation option	Physiotherapy
Instructor(s)	Ulla Härkönen, Senior Lecturer Tuija Jokinen, Senior Lecturer
<p>Convention On Rights Of The Child is an international human rights agreement. Finland ratified the agreement in 1991. Some major principles in the agreement are non-discrimination, priority of child's best interest, right to live and develop, respect for the views of the child and freedom of expression. When adults are making decisions that affect children, children should have the right to say what they think and have their opinions taken into account. Level of a child's participation in decisions must be appropriate to the child's level of maturity.</p> <p>Child participation in all levels of society has increased in Finland as awareness of Convention On Rights of The Child has increased. However, participation of children with disabilities has not been a major issue. Committee On the Right of the Child has raised concerns that children with disabilities do not have a say appropriately in Finland. This is also an important notion for the field of rehabilitation where there are little systematic ways to promote child's participation in his/ her rehabilitation planning.</p> <p>The goal of my thesis is to develop an interview form for children from 5 to 10 years old in co-operation with Terapiatalo Tonus Oy which is a private company working in a field of children's rehabilitation. The interview will help to set goals for rehabilitation from child's perspective. In addition, the interview would be a structured, easy and child-friendly tool to collect information. I developed the interview for physiotherapists, occupational therapists and speech therapists.</p> <p>I gathered the data for this study by sending a questionnaire to all therapists working in the company. I developed the interview form for children based on their answers in co-operation with the company. I also searched information about child interview as a method.</p> <p>Four main themes in the interview for children are child's strengths, preferences, goals and adequate information about rehabilitation. I would like to emphasize that a therapist interviewing children should pay attention to proper planning, interview environment, structure of the interview, child- friendly language and the effect of question types on child's answers. In addition, child-friendly methods such as drawing, playing and moving are good ways to get to know child's perspective.</p>	
Keywords	child participation, child interview

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Osallisuus ja osallistuminen lasten kuntoutuksen lähtökohtina	4
2.1	Lapsen osallisuus ja osallistuminen	4
2.2	Lainsäädäntö velvoittaa kaikkien lasten osallistamiseen	4
2.3	Haasteita lasten osallisuuden toteutumisessa	6
2.4	Hyvä kuntoutuskäytäntö ja lasten hyvä kuntoutus	7
2.5	Osallistuminen vammaisten lasten ja nuorten näkökulmasta	9
2.6	Lapsen haastatteleminen	10
3	Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite	12
4	Kehittämistyön kuvaus	12
4.1	Yhteistyökumppanin esittely	12
4.2	Kehittämistyön prosessin alkuvaihe	13
4.3	Terapeuttien sähköpostikyselyn toteuttaminen	14
4.4	Lapsen alkuhaastattelun rakentaminen sähköpostikyselyn aineiston pohjalta	18
4.5	Alkuhaastattelun testaus asiakkailla	19
5	Lapsen alkuhaastattelu	20
5.1	Millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on siitä, mitä lasten alkuhaastattelulomakkeen kysymysten tulisi koskea?	20
5.1.1	Missä olet hyvä? (Vahvuudet)	20
5.1.2	Mistä pidät? (Mielitymykset)	21
5.1.3	Mitä haluaisit osata? (Tavoitteet)	23
5.1.4	Terapiasta kertominen	27
5.1.5	Lapsen alkuhaastattelun teemat kuntoutusta koskevan tutkimustiedon viitekehyksessä	29
5.2	Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?	30
5.2.1	Haastatteluun valmistautuminen	31
5.2.2	Haastatteluympäristön vaikutus	31
5.2.3	Haastattelun aloittaminen	32
5.2.4	Lapsen näkökulma esiin	33

5.2.5	Yhteinen kieli	33
5.2.6	Kysymystyyppien vaikutus lasten vastauksiin	34
5.2.7	Haastattelun päätös	36
6	Pohdinta	36
	Lähteet	40

Liitteet

Liite 1. Sähköpostikyselyn saatekirje fysio- toiminta- ja puheterapeuteille

Liite 2. Terapeuttien sähköpostikyselyn kysymykset

Liite 3. Lapsen alkuhaastattelu

Liite 4. Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?

1 Johdanto

Lapsen oikeudet määritellään YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka on ollut lainvoimainen Suomessa vuodesta 1991. Keskeisiä periaatteita sopimuksessa ovat muun muassa lasten yhdenvertaisuus, lapsen edun ensisijaisuus, oikeus elämään ja kehitykseen, oikeus ilmaista mielipiteensä itseä koskevissa asioissa ja niiden huomioon ottaminen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla sekä oikeus saada tietoa. Vammaisten lasten erityistarpeet tulee huomioida ja heillä tulee olla oikeus täysipainoiseen ja hyvään elämään. (Unicef n.d.)

Tutkimuksissa on noussut huoli siitä, että vammaiset lapset tulevat Suomessa kahteen kertaan marginalisoiduiksi. Vammaiset vähemmistönä kohtaavat helposti syrjintää yhteiskunnassamme ja lasten asema suhteessa aikuisiin on usein heikompi. (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 8.) Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut maakohtaisessa raportissaan huolensa siitä, ettei vammaisia lapsia kuulla Suomessa asianmukaisesti (Lapsen oikeuksien komitea 2011: 7). Tämä on keskeinen huomio myös kuntoutusalalle, jossa on kehitetty verrattain vähän systemaattisia tapoja, jotka vahvistavat lapsen aktiivista toimijuutta ja osallistumista hänelle mielekkäisiin arjen toimintoihin omassa kehitysympäristössään. (LOOK-hanke 2015.)

Erityistä tukea tarvitsevien lasten osallistumista tukevia ja arvioivia käytänteitä on alettu kehittää kuntoutuksessa ja aihe on tällä hetkellä hyvin ajankohtainen. Metropolia AMK:n, Lastensuojelun keskusliiton ja Kelan LOOK- hankkeessa (2014–2017) kehitetään uusia työvälineitä ja toimintatapoja, joita eri alojen ammattilaiset ja lapset perheineen voivat käyttää yhdessä. Tuloksena on lapsen osallistumista, toimijuutta ja yhteistoimijuutta tukevia toimintakäytänteitä sekä lapsen edun arvioinnin keinoja. (LOOK- hanke 2015.) Opinnäytetyöni yhteistyökumppani, Terapiatalo Tonus Oy on mukana hankkeessa.

Vänskän, Pollarin ja Siparin (2016) kirjallisuuskatsauksessa ``Lasten osallistumista ja toimijuutta vahvistavat kuntoutuksen hyvät käytännöt kirjallisuudessa`` löytyi 17 artikkelia, joissa on kuvattu konkreettinen, lapsen toimijuutta ja osallistumista edistävä toimintatapa tai hyvä käytäntö. Monen katsauksessa kuvatun välineen avulla lapsi joko yksin tai yhdessä aikuisen kanssa tuottaa tietoa osallistumisestaan arjessa. Lisäksi kirjallisuuskatsauksessa tuotiin esiin välineitä ja toimintatapoja, joissa lapsi osallistuu

kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen tai jotka edistävät lapsen osallisuutta. Katsauksessa arvioitiin moni väline potentiaaliseksi myös Suomen oloihin. (Vänskä ym. 2016: 15–18.) Yksikään katsauksessa esitetyistä välineistä ei ole käyttötarkoitukseltaan tai sisällöltään samanlainen kuin alkuhaastattelu. Monia välineitä voisi mielestäni käyttää täydentämään alkuhaastattelun avulla kerättyä tietoa.

Lapsen osallistuminen kuntoutuksensa suunnitteluun on alettu nähdä Suomessa ensiarvoisen tärkeänä asiana. Nykyään nähdään, että kuntoutuksen tavoitteiden saavuttaminen ei ole mahdollista, elleivät tavoitteet ole lapselle itselleen tärkeitä. Lapsen kuuleminen ja lapsen ajatusmaailmaan tutustuminen on siis ensisijaisen tärkeää. Kun lapsi luo haasteita itse, hän on myös motivoitunut harjoittelemaan tavoitteeseen pääsemiseksi. (Autti-Rämö 2008: 481–482.) Vaarana kielellisiä ja kognitiivisia vammoja omaavien lasten kohdalla on, että he eivät saa osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon tai ilmaista itseään. Aikuiset voivat kokea vammaisen lapsen osallistumisen päätöksentekoon aikaa ja resursseja kuluttavana, varsinkin jos lapsi tarvitsee erityisjärjestelyjä, kuten soveltuvaa kuljetusta, esteetöntä sisäänkäyntiä, vaihtoehtoisia kommunikointitapoja tai lisähenkilökuntaa. (Invalidiliitto 2008: 19–20.)

Opinnäytetyön tuotoksena syntyy Terapiatalo Tonus Oy:n fysio-, puhe- ja toimintaterapeuteille alkuhaastattelulomake, jonka kohderyhmä ovat 5–10-vuotiaat, kuntoutusta saavat lapset. Jotta alkuhaastattelu vastaisi yrityksen tarpeita, keräsin tietoa ammattilaisilta siitä, millaisia asioita ja teemoja alkuhaastattelun tulisi sisältää ja miten ammattilaiset huomioivat tiettyjä teemoja kuntoutujien kanssa. Tavoitteena on, että alkuhaastattelusta tulee käytännöllinen työkalu terapeuteille lisäämään lapsen osallistumista kuntoutuksensa suunnitteluun. Tavoitteena on myös perehtyä lasten haastattelemiseen metodina ja koota yhteen tutkimustietoa, joka olisi hyödyllistä kuntoutuksen ammattilaisille. Minua kiinnostaa erityisesti, mitä kuntoutuksen ammattilaisten tulee tietää lapsen haastattelemisesta luotettavien ja totuudenmukaisten vastausten saamiseksi.

Minua ohjaavat työssäni kysymykset ``Millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on siitä, mitä lasten alkuhaastattelulomakkeen kysymysten tulisi koskea?`` ja ``Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasta haastateltaessa?``

Haastattelu ja lomakekysely ovat yleisimpien arviointikeinojen joukossa fysioterapeutin vastaanotolla (Suomen kuntaliitto ja FYSI ry 2007: 1). Internetistä saatavissa olevat

suomenkieliset fysioterapian esitietolomakkeet, haastattelurungot ja alkuhaastattelut oli suunnattu aikuisille. Tämä tukee havaintoa siitä, että lapsille suunnattuja systemaattisia osallistumista edistäviä käytänteitä on kehitetty verrattain vähän (LOOK- hanke 2015).

Tutkimukset osoittavat, että haastattelutekniikat, kysymystyyppit, haastattelun sanoitus ja tyyli vaikuttavat lasten vastauksiin positiivisesti tai negatiivisesti. Vaikutukset korostuvat nuorimpien lasten kohdalla. On tärkeää, että kaikki lapsia haastattelevat henkilöt ymmärtävät, kuinka heidän toimintansa vaikuttaa lapsen vastausten luotettavuuteen ja totuudenmukaisuuteen. (Krähenbühl, Blades 2005: 321.) Lasten haastattelemista metodina on tutkittu niin Suomessa kuin ulkomailla monialaisesti, muttei kuntoutuksen ympäristössä. Koska lasten parissa työskentelevät kuntoutusalan ammattilaiset keskustelevat lapsen kanssa esimerkiksi lapsen omista tavoitteista, olisi hyvä, että terapeuteilla olisi tietoa lapsen haastattelemisesta. Selvitän siksi työssäni, mitä kuntoutuksen ammattilaisten tulee tietää lapsen haastattelemisesta luotettavien ja totuudenmukaisten vastausten saamiseksi.

Käytän tässä työssä termejä ``lapsi``, ``erityistä tukea tarvitseva lapsi`` tai ``vammainen lapsi`` ja viittaan sillä kaikkiin alle 18- vuotiaisiin henkilöihin, jotka saavat Kelan vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta. Vaativa lääkinnällinen kuntoutus voidaan myöntää henkilölle, jolla on sairaus tai vamma tai siihen liittyvä osallistumis- tai toimintarajoite vähintään vuoden ajan. (Kela 2015.) Lisäksi lainatessani käytän samaa termiä kuin alkuperäislähteessä. Termi ``vammainen lapsi`` ei ole ongelmaton, sillä siinä vammaisuus määrittää lasta. ``Lapsi, jolla on vamma`` olisi parempi ilmaus, sillä se kuvaa paremmin sitä, että vamma on vain yksi lapsen monista ominaisuuksista. Päädyin kuitenkin käyttämään ensimmäistä ilmaisua joissain kohdissa luettavuuden helpottamiseksi ja siksi, koska tätä ilmaisua käytettiin monissa lähteissä.

Terapiatalo Tonus Oy oli työni yhteistyökumppani, joka osallistui aktiivisesti opinnäytetyöprosessiin sen eri vaiheissa. Yhdeksän yrityksen terapeuttia vastasi kyselyyni. Sen lisäksi kaksi terapeuttia antoi palautetta työstäni, esitti kehittämisehdotuksia ja testasi alkuhaastattelua asiakkailla.

2 Osallisuus ja osallistuminen lasten kuntoutuksen lähtökohtina

2.1 Lapsen osallisuus ja osallistuminen

Osallisuus ja osallistuminen sekoittuvat helposti toisiinsa, vaikka ne tarkoittavat eri asioita. Osallisuus liittyy keskeisesti lapsen tai nuoren omaan kokemukseen kuulluksi tulemisesta ja siitä, että on arvokas omana itsenään yhteiskunnassa (Heinonen 2014: 4). Osallisuuden näkökulmasta on tärkeää, että lapsen kysymyksiä ja ajatuksia kuullaan ja niillä on vaikutusta lapsen ympäristössä. Lapsella on keinoja ilmaista itseään niin vertaisille kuin aikuisille. Lapsen motivaatio tutkia ilmiöitä, asioita ja maailmaa sekä ratkaista ongelmia kasvaa, kun hän kokee oppimisensa merkitykselliseksi. (Santavuori 2011.)

Osallisuuteen kuuluu oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista: päätöksistä, ratkaisuista ja toimenpiteistä, niiden perusteluista ja mahdollisuudesta mielipiteen ilmaisuun ja vaikuttamiseen. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn tai saa niistä riittävää tietoa. (THL 2016.) Osallistuminen on toimintaa ja tekemistä kun osallisuus on tuntemista, kokemista ja olemista. Kumpikin voi siis olla olemassa ilman toista. Esimerkiksi ihminen voi osallistua toimintaan kokematta silti osallisuutta tai kokea osallisuutta osallistumatta aktiivisesti. Esimerkiksi lapsen arkeen voi kuulua paljon ohjelmaa, johon on pakko osallistua. (Stenwall 2013: 75.)

Osallisuuden näkökulmasta on tärkeää edistää toimintaa, jossa lapset ja nuoret kokevat itsensä osallisiksi ja tulevat täysvaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Lasten osallisuuden ja osallistumisen vahvistuminen on tapahtunut Suomessa tietoisuuden lisääntyessä Lapsen oikeuksien sopimuksesta ja sen velvoittavuudesta (Heinonen 2014: 4.)

2.2 Lainsäädäntö velvoittaa kaikkien lasten osallistamiseen

Lapsen oikeuksien sopimus on YK:n ihmisoikeussopimus, joka koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1991. Ratifioimalla sopimuksen

valtio sitoutuu muuttamaan lakinsa ja toimintansa sopimuksen periaatteiden mukaisiksi. (Unicef n. d.)

Tärkeimpiä periaatteita lapsen oikeuksien sopimuksessa ovat lisäksi lapsen oikeus erityiseen tukeen ja suojeluun haavoittuvaisen asemansa perusteella, oikeus jäädä henkiin ja kehittyä yksilöllisten edellytystensä mukaisesti, oikeus yhdenvertaiseen kohteluun, lapsen oikeus elää vanhempiensa kanssa sekä julkisen vallan velvollisuus tukea vanhempia (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 6). Lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 3 asettaa lapsen edun ensisijaiseksi kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä. Artiklan 12 mukaan jokaisella lapsella, joka kykenee muodostamaan mielipiteensä, on oikeus ilmaista se vapaasti häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemys tulee ottaa huomioon päätöksissä hänen ikä- ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteet näkyvät vahvasti myös Suomen perustuslaissa, joka painottaa yksilön oikeutta saada tietoa sekä vaikuttaa itseään koskevissa asioissa. Lisäksi lastensuojelulain 8 § määrää, että palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä huomioita lasten ja nuorten tarpeisiin ja toiveisiin. Myös kuntalaissa, perusopetuslaissa ja nuorisolaissa vahvistetaan lasten ja nuorten oikeutta vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon. (THL 2016.)

Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huolensa siitä, että lapsen oikeuksien tuntemus on Suomessa vielä puutteellista. Oikeuksista tulisi tiedottaa ennen kaikkea lapsille itselleen, mutta myös heidän vanhemmilleen ja lasten kanssa työskenteleville ammattiryhmille. (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 17.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi vammaisia lapsia ja nuoria koskevissa asioissa tulee noudattaa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa yleissopimusta ja muita ihmisoikeussopimuksia. YK:n vammaissopimus, jonka Suomi allekirjoitti 2007 ja ratifioi 2016, takaa vammaisille ihmisille samat ihmisoikeudet kuin vammattomille katsomatta ikään, sukupuoleen, ihonväriin, uskontoon tai kansallisuuteen (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 6, Koski 2015). Vammaissopimuksen 7. artikla käsittelee vammaisten lasten oikeuksia. Kohdan 3 mukaan sopimusosapuolet takaavat lapselle oikeuden ilmaista mielipiteensä vapaasti itseään koskevissa asioissa. Myös vammaisen lapsen näkemyksille on myös annettava asianmukainen painoarvo lapsen ikä ja kypsyys huomioiden, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Lapsella on oikeus

saada ikänsä ja vammaisuutensa edellyttämää apua oikeuden toteuttamiseksi. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2015: 27.)

2.3 Haasteita lasten osallisuuden toteutumisessa

Tutkimuksissa on noussut huoli siitä, että vammaiset lapset tulevat Suomessa kahteen kertaan marginalisoiduiksi: vammaiset vähemmistönä kohtaavat helposti syrjintää yhteiskunnassamme ja lasten asema suhteessa aikuisiin on usein heikompi (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 8). Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut maakohtaisessa raportissaan huolensa siitä, ettei vammaisia lapsia kuulla asianmukaisesti (Lapsen oikeuksien komitea 2011: 7.)

Lapsen oikeuksien komitea on myös peräänkuuluttanut Suomelta parempaa tiedonkeruuta ja julkaisua vammaisten lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Vammaisia lapsia koskevia tutkimuksia on tehty vähän. Niitä tulisi tehdä säännöllisesti, jotta vammaispolitiikan parissa tehtävä jatkuva uudistustyö perustuisi tietoon lasten hyvinvoinnista. (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 38.)

Monet tekijät heikentävät vammaisten lasten osallistumismahdollisuuksia Suomessa. Näitä epäkohtia ovat mm. henkilökohtaisen avun sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluiden vähäisyys ja alueellinen epätasa-arvo. Vammainen lapsi voi tarvita näitä palveluita paitsi koulunkäyntiin, myös harrastamiseen, kavereiden tapaamiseen ja tapahtumiin osallistumiseen. On myös paljon lasten harrastustoimintaa, johon vammainen lapsi ei voi osallistua. Vammaisten lasten omat ryhmät voivat olla ainoa mahdollinen harrastusryhmä, mutta tällaista ryhmää ei välttämättä löydy kunnasta tai se voi olla rajattu tietylle ikä- tai diagnoosiryhmälle. Yhteiskunnan järjestämien vapaa-ajan palveluiden ollessa varsin rajalliset jää kavereiden kohtaamisen, osallistumisen ja itsenäistymisen tukeminen vanhempien varaan. Monet vammaisten lasten vanhemmat ovat Suomessa ylikuormitettuja joutuessaan tekemään kohtuuttomasti töitä viranomaisten kanssa lakisääteisten sosiaali- ja terveyspalveluiden eteen. (Unicef n.d.)

Vammaiset lapset eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan jokaisella lapsella on yksilölliset mielipiteensä, tavoitteensa ja toiveensa. Niiden selvittämiseksi vammaisella lapsella tulee olla tilaisuus osallistua häntä koskevien palveluiden suunnitteluun sekä vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin. Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että lapsella ja hänen

huoltajillaan tulisi olla riittävästi tietoa vammaisuudesta, jotta he voivat osallistua lapsen asioita, kuten kuntoutusta ja hoitoa koskevaan päätöksentekoon. Lapsen etua ei tule päätellä tai olettaa aiempaan tietoon pohjautuen vaan se löytyy lasta kuunnellen. (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 8, 16.)

Vammaisella lapsella on oikeus osallistua palveluidensa suunnitteluun ja vaikuttaa itseä koskeviin päätöksiin. Kuitenkin lasten kuntoutuspalveluissa on kehitetty verrattain vähän systemaattisia keinoja vahvistaa lapsen toimijuutta ja osallistumista hänelle mielekkäisiin toimintoihin (Lapsen oikeus osallistua kuntoutumiseensa – Lapsen edun arviointi, LOOK-hanke 2015.) Jegliskyn, Carlbergin ja Autti- Rämön (2014) mukaan lasten kuntoutussuunnitelmat huomioivat puutteellisesti lapsen tarpeita ja toiminnallisia vaikeuksia. Lapsen ja perheen tarpeet aktiviteetteihin ja osallistumiseen liittyen tulisi nostaa keskeiseen asemaan kuntoutussuunnitelmissa. Kuntoutuksen tavoitteiden tulisi pohjautua lapsen tarpeisiin ja kuntoutuksen fokusoida mielekkäisiin toimintoihin arjessa. (Jeglinsky ym. 2014.)

Erityistä tukeva tarvitseva lapsi on aina ensisijaisesti lapsi. Hänellä on oikeus ikätasonsa mukaiseen hyvään elämään: leikkiin, lepoon, vapaa-aikaan, kaverisuhteisiin sekä oikeus oppia ja kehittyä. (Aula 2011: 5.) Kasvatuksessa ja kuntoutuksessa huomio tulisi kohdentaa lapsen toimintaan päivittäisessä elämässä. Lähtökohtana lapsilähtöisessä ajattelutavassa on lapsen osallisuus hänelle mielekkäässä yhteisössä tai tekemisessä. Lapsen kehityksen kannalta on olennaista, miten aikuiset kohtaavat lapsen toimijana; nähdäänkö lapsi passiivisena toiminnan kohteena, aktiivisena toimijana, vammaisena lapsena tai lapsena jolla on erilaisia ominaisuuksia? (Launiainen – Sipari 2011: 35.)

2.4 Hyvä kuntoutuskäytäntö ja lasten hyvä kuntoutus

Hyvä kuntoutuskäytäntö on asiakas- ja perhelähtöistä ja kuntoutujan arjen tarpeisiin perustuvaa. ICF- luokitus huomioi kuntoutujan tilaa laajasti ja tarjoaa kuntoutukselle viitekehyksen. Hyvän kuntoutuskäytännön perustana on yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kunnioittaminen, oikea ajoitus, ongelmien ja vahvuuksien tunnistaminen, tiedon ja kokemusten soveltaminen, kuntoutujan ja myös omaisen tai perheen osallistuminen ja sitoutuminen sekä järjestelmien avoin moniammatillinen yhteistyö. (Paltamaa – Karhula – Suomela-Markkanen ja Autti-Rämö 2011: 36.)

Lasten ja nuorten kuntoutuksen tavoitteena on turvata lapsen kehitysedellytysten toteutuminen. Haasteita lapsen kuntoutukseen tuovat mm. lapsen normaalin kehityksen laaja variaatio sekä erilaisten kehityspoikkeamien suuri määrä ja heterogeenisyys. Laadukasta tutkimusta on verrattain vähän yksilöterapioiden vaikuttavuudesta, mikä asettaa haasteita terapian suunnittelulle. (Autti-Rämö 2008: 479–480.)

Lapsen ja nuoren kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus edellyttävät yhteistyötä vanhempien ja eri ammattiryhmien kesken, lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet huomioiden. On ehdottoman tärkeää, että kuntoutuksen tavoitteet ovat lapselle mielekkäitä, merkityksellisiä ja lapsen mieltämässä ajassa saavutettavia. Luodessaan itse itselleen haasteita lapsi on motivoitunut harjoittelemaan. Kuntoutus on oppimisprosessi ja sitä voidaan verrata tavoitteelliseen harrastukseen. Sopivan haastavat tehtävät, vanhempien tuki ja edistymisen ihailu motivoivat lasta harjoittelemaan.

Lapselle tärkeintä on tulla hyväksytyksi omana itsenään; ylimitoitettu, lapsuuden ohjelmoiva kuntoutus voi heikentää lapsen itsetuntoa. Vain vanhempien tai kuntoutustyöryhmän tavoitteiden mukainen kuntoutus voi viestiä lapselle, ettei hän kelpaa omana itsenään. Tavoitteiden asettamisessa ja lapsen kanssa käytävissä keskusteluissa on erittäin tärkeää kuunnella lasta ja mietittävä tarkkaan omien sanojen valintaa. (Autti-Rämö 2008: 481–483.)

Lasten kuntoutussuunnitelmia laaditaan Suomessa erilaisissa yksiköissä (yliopistosairaalat, keskussairaalat, perusterveydenhuolto, VALTERI-koulut, kunnalliset erityiskoulut, kehitysvammaisten kuntoutuksen suunnittelusta vastaavat yksiköt) riippuen lapsen kuntoutustarpeesta, iästä ja paikkakunnasta. Kuntoutuskäytännöissä on selkeitä aluellisia eroja. Suomen Lastenneurologisen yhdistyksen laati konsensustyyppisen suosituksen Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus (2015) keskeisimmistä lasten lääkinnällisen kuntoutuksen linjauksista. Suosituksen keskeisin tavoite oli yhtenäistää kuntoutuskäytäntöjä eri puolilla maata.

SLNY:n suosituksessa ``Lapsen hyvä kuntoutus`` (2015) kuntoutusta tarkastellaan ICF- viitekehyksessä. Suositus nostaa keskeisiksi kuntoutuksen tavoitteiksi kasvun, kehityspolun ja minäkuvan tukemisen, osallisuuden elämäntilanteisiin lapsen näkökulmasta sekä lapsen tavoitteiden mukaisen oppimisen. Riittävät

vuorovaikutustaidot, itseilmaisu ja sosiaaliset kontaktit aikuisiin ja samanikäisiin tulisi suosituksen mukaan nostaa keskeiseen asemaan mietittäessä tukitoimia ja kuntoutusta. (Kiviranta ym. 2016.)

Tavoitteet tulisi asettaa lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä ja kaikkien osapuolten tulisi sitoutua niihin. GAS-menetelmää tulisi käyttää tavoitteiden asettamisessa mahdollisten geneeristen tai diagnoosikohtaisten testien rinnalla. GAS on yksilö- ja perhekeskeinen menetelmä, jonka nähdään lisäävän kuntoutukseen sitoutumista, kun pääsee itse vaikuttamaan ja arvioimaan kuntouksen prosessia. GAS-tavoitteita voidaan myös asettaa ICF-luokituksen mukaan, jolloin pääpaino on ensisijaisesti aktiivisuudessa ja osallistumisessa. Kuntoutuksen tulisi aina nivoutua lapsen arjen ympäristöihin eli kuntoutus olisi arkisten asioiden toteuttamista tavoilla, joiden päämäärä ja merkitys tiedostetaan. (Kiviranta ym. 2016.)

2.5 Osallistuminen vammaisten lasten ja nuorten näkökulmasta

Lasten osallistumista koskeva keskustelu ja tutkimus on keskittynyt pääasiassa vammattomien lasten osallistumiseen vammaisten lasten kokemusten jäädessä vähemmälle huomiolle. Erityisen vähän on tutkittu niiden lasten kokemuksia osallistumisesta, joilla on vaikeita kommunikoinnin tai oppimisen vaikeuksia. Osallistuminen voidaan nähdä jatkumona, jossa lapset tekevät valintoja kykyjensä mukaan; esimerkiksi valinta kahden vaihtoehdon välillä voi olla ainoa taso, jolla lapsi pystyy osallistumaan tai se voi olla taso, josta lapsi alkaa harjoitella osallistumista. Tämäkin osallistumisen tapa tulisi kuitenkin nähdä merkityksellisenä ja yhtä arvokkaana muiden tapojen kanssa. (Franklin – Sloper 2009: 7–8.)

Kelan tutkimuksessa selvitettiin asiakkaiden odotuksia ja arvioita vaikeavammaisten lääkinnällisestä kuntoutuksesta. 14–21-vuotiaiden nuorten, jotka olivat osallistuneet Kelan vaikeavammaisten kuntoutukseen 2005–2006, odotukset, toiveet ja muutostarpeet kohdistuivat opiskeluun (64 %), terveyteen ja toimintakykyyn (54 %) ja ihmissuhteisiin (40 %). Harrastuksiin liittyvät toiveet olivat tässä ikäryhmässä seuraavaksi yleisimpiä. Työelämää, itsenäiseen asumiseen ja elämiseen sekä ihmissuhteisiin liittyvät odotukset lisääntyivät iän karttuessa, kun nuoremmilla ikäryhmillä painottuivat harrastukset ja opiskelu.

Nuorten kokemukset osallistumisesta kuntoutussuunnitteluun olivat melko positiivisia. Vajaa kolmannes kyselyyn vastanneista koki, että heitä oli kuultu ja heidän tarpeensa sekä mielipiteensä oli huomioitu erittäin hyvin. Melko tyytyväisiä omiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kuntoutussuunnittelussa oli yli 60 prosenttia nuorista. Vaikka kuntoutujan osallisuutta on korostettu vuosien ajan, kuntoutujalähtöisyys ei aina toteutunut. Vastauksissa ilmeni pettymystä siihen, että kuntoutujan tai läheisten mielipidettä ei aidosti huomioitu. Kuntoutujaa saatettiin kuunnella, mutta suunnitelma laadittiin asiantuntijakeskeisesti, yksin asiantuntijoiden näkemyksiin perustuen. Tyytymättömmimpiä olivat nuoret, jotka kokivat, ettei heillä ollut vaikutusmahdollisuuksia, sillä heidän näkemyksiä ei oltu kysytty. Omat vaikutusmahdollisuudet koettiin riittämättömiksi erityisesti vähäisen kuntoutusjärjestelmää koskevan tiedon vuoksi, jolloin ei ollut mahdollista osallistua omia tavoitteita tukevien kuntoutusmuotojen valitsemiseen. (Järvikoski – Hokkanen – Härkäpää 2009: 181–192.)

Livingston, Stewart, Rosenbaum, Russell (2011) selvittivät, mitkä osallistumisen osa-alueet CP-vammaiset nuoret (203 nuorta, mediaani-ikä 16 vuotta) kokivat tärkeiksi COPM-menetelmää hyödyntäen. Nuoret toivat eniten esille teemoja liittyen aktiiviseen vapaa-aikaan (active leisure) (57 %), liikkumiseen (mobility) (55 %), kouluun (48 %) ja sosiaaliseen elämään (47 %). Tutkijoiden mielestä interventioissa, jotka kohdistuvat liikuntavammaisten nuorten osallistumiseen on huomioitava nämä neljä osa-aluetta. Osallistumisen edistämässä terveydenhuollon ammattilaisten on huomioitava ympäristön ja yksilön vuorovaikutus. (Livingston ym. 2011.)

Vammaisten lasten päätöksenteon tukemista sosiaalityön parissa ovat tutkineet Franklin ja Sloper (2008). Lapset (21 5–18-vuotiaasta vaikeavammaista lasta) nauttivat osallistumisesta, valintojen tekemisestä ja siitä, että heitä kuunneltiin. Erityisen mieluisia olivat luovat ja hauskat menetelmät sekä osallistuminen vertaisten kanssa (youth forum). He kokivat, että heillä oli aiemmin ollut vähän mahdollisuuksia ilmaista mielipidettään palveluista ja etteivät he aina ymmärtäneet, mitä asiat koskivat; joko siksi, ettei heille ollut kerrottu tai tieto ei ollut heille ymmärrettävää. (Franklin – Sloper 2008: 8.)

2.6 Lapsen haastatteleminen

Haastattelu on nyky-yhteiskunnassa yleinen sosiaalinen instituutio eri konteksteissa. Haastattelu ja lomakekysely ovat yleisimpien arviointikeinojen joukossa fysioterapeutin vastaanotolla (Suomen kuntaliitto ja FYSI ry 2007: 1). Internetistä saatavilla olevat suomenkieliset fysioterapian esitietolomakkeet, haastattelurungot ja alkuhaastattelut oli suunnattu aikuisille.

Lapsen haastattelemista on tutkittu niin Suomessa kuin ulkomailla eri konteksteissa. Kokoamalla yhteen tätä tietoa pyrin vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseeni ``Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?``. Tutkimukset osoittavat, että haastattelutekniikat, kysymystyyppit, haastattelun sanoitus ja tyyli vaikuttavat lasten vastauksiin positiivisesti tai negatiivisesti. Vaikutukset korostuvat nuorimpien lasten kohdalla. On tärkeää, että kaikki lapsia haastattelevat henkilöt ovat tietoisia vaikutuksestaan lapsen vastauksiin luotettavien ja todenmukaisten vastausten saamiseksi. (Krähenbühl – Blades 2005: 321.)

Ulkomailla lapsen haastatteluun on kehitetty eniten tutkimuksiin perustuvia protokollia oikeuslaitoksen ja lastensuojelutyön tarpeisiin. Eräs tutkituimpia on NICHD (the National Institute of Child Health and Human Development Protocol) *Child Interview Protocol*, joka on kehitetty Yhdysvalloissa 1990-luvulla moniammatillisesti lapseen kohdistuvien väärin- ja hyväksikäyttöepäilyjen selvittämiseen. Protokollaan liittyy laaja tutkimustyö lapsen kehityksestä, muistista, kielellisistä kyvyistä ja johdateltavuudesta, haastattelijan käytöksestä sekä stressin tai trauman vaikutuksista. Haastattelulomakkeen tarkoitus on antaa lapsen oikeustieteellisille haastatteluille selkeä rakenne ja auttaa välttämään heikkoja kysymysstrategioita, jotka voivat johtaa virheellisiin tuloksiin. Protokolla on käännetty yhdeksälle kielelle ja se on muuttanut lasten haastattelukäytänteiden kansallisia ohjeistuksia myös Suomessa. (La Rooy – Brubacher – Aromäki-Stratos – Cyr – Hershkowitz – Korkman – Myklebust – Naka – Peixoto – Roberts – Stewart – Lamb 2015: 3, 8.)

Lapsen tutkimushaastattelua ovat viime vuosina Suomessa tutkineet mm. Helavirta (2007), Roos ja Ruutanen (2014) sekä Kortessuoma, Hentinen ja Mikkonen (2003). Myös THL on Lastensuojelun käsikirjassa julkaissut ohjeistuksen lapsen mielipiteen selvittämiseen. Lapsen haastattelemiseen löytyy paljon aineistoa lastensuojelutyön näkökulmasta. Tätä näkökulmaa tuodaan esiin artikkeleissa Fact Finding Child Interview Protocol (State on Michigan 2010) sekä Vasquezin (2000) artikkelissa Interviewing Children. Käypä Hoito-suositus toteaa, että ``strukturoidu haastattelurunko

ja avoimet kysymykset ilmeisesti tuovat lisää luotettavuutta lapsen haastatteluun (Näytön aste B)`` (Käypä hoito 2006).

3 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyöni tuotoksena syntyy Terapiatalo Tonus Oy:n fysio-, puhe- ja toimintaterapeuteille alkuhaastattelulomake, jonka kohderyhmä on 5–10-vuotiaat, kuntoutusta saavat lapset. Jotta alkuhaastattelu vastaisi yrityksen tarpeita, keräsin sähköpostikyselyllä tietoa ammattilaisilta millaisia asioita ja teemoja alkuhaastattelun tulisi sisältää ja miten ammattilaiset huomioivat lasten kuntoutuksen keskeisiä teemoja kuntoutujien kanssa.

Kehittämistyössä ajatteluani ohjasivat seuraavat kysymykset:

- 1) Millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on siitä, mitä lasten alkuhaastattelulomakkeen kysymysten tulisi koskea?
- 2) Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasta haastateltaessa?

4 Kehittämistyön kuvaus

4.1 Yhteistyökumppanin esittely

Terapiatalo Tonus Oy on yksityinen terapiakeskus, joka on toiminut yli 20 vuoden ajan Espoossa. Yritys on hyväksytty palveluntuottajiksi Kelaan, Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin sekä Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupungeille sekä Kirkkonummen ja Nurmijärven kunnille. Asiakkaaksi voi tulla myös itse ja vakuutusyhtiöiden maksamana. Terapeuteilla on erityisosaamista eri terapiamenetelmiin ja arviointeihin: NDT Bobath-terapiaan, NDT Bobath-vauvaterapiaan, aikuis-Bobath-terapiaan, Sensorisen integraation terapiaan (SI-terapiaan) ja allasterapiaan. (Terapiatalo Tonus Oy:n verkkosivut 2016.) Yrityksessä työskenteli keväällä 2016 yhdeksän fysioterapeuttia, yhdeksän toimintaterapeuttia ja

kaksi puheterapeuttia. Yrityksen verkkosivujen ulkoasu antaa vaikutelman lapsiystävällisestä, lapsiin keskittyvästä yrityksestä.

4.2 Kehittämistyön prosessin alkuvaihe

Opinnäytetyöprosessini alkoi joulukuussa 2015. Silloin tiedustelin tulevalta harjoittelupaikaltani Terapiatalo Tonus Oy:ltä mahdollisuutta yhteistyöhön opinnäytetyössäni, sillä minua kiinnosti tehdä opinnäytetyö lasten kuntoutukseen liittyen. Yhteyshenkilöni yrityksessä totesi, että lapsen oma esitietolomake olisi hyödyllinen yritykselle ja voisi olla sopiva aihe myös opinnäytetyöksi. Järjestimme ensimmäisen tapaamisen joulukuussa 2015, jossa oli minun ja yhteyshenkilön lisäksi läsnä kolmas fysioterapeutti yrityksestä. Keskustelimme muun muassa siitä, miksi lomake nähtiin hyödylliseksi yrityksessä, missä vaiheessa kuntoutusta lomaketta käytettäisiin, miten tähän mennessä lapsi osallistui kuntoutuksensa suunniteluun ja mitä kysymyksiä lomake voisi sisältää.

Helmi- ja maaliskuun aikana etsin tietoa lapsille suunnatuista arviointikeinoista kuntoutuksen parissa sekä tutustuin lapsen osallistumista ja oikeuksia koskevaan teorial tietoon. Aihe oli lasten kuntoutuksessa ajankohtainen. Aloin hahmotella, millaisessa viitekehyksessä asiaa voisi käsitellä. Tässä vaiheessa työtä tein ideapapaperin ja aloitin työsuunnitelman teon. Opinnäytetyön ohjauksessa huhtikuussa päätin vaihtaa sanan esitietolomake alkuhaastatteluksi, joka kuvaa ideaa käytäntöstä paremmin.

Alkuvaiheessa tutustuin yrityksen nykyisiin käytäntöihin ja pohdimme yhdessä yhteistyökumppanin kanssa haastattelurungon kohderyhmää. Päädyimme yhdessä ikäryhmään 5–10-vuotiaat useasta syystä. Alaikärajan osalta 4–5-vuotias lapsi elää puhumisen kulta-aikaa ja hänestä on mukavaa keskustella erilaisista asioista. Hän pohtii asioiden syytä ja tarkoitusta ja alkaa vertailla itseään kavereihin. (MLL n.d.) Halusimme rajata murrosikäiset kohderyhmästä pois opinnäytetyöni osalta, koska nuoruudessa kuntoutukseen liittyy uusia haasteita; mm. nuorelta odotetaan lisääntyvää vastuunottoa omasta elämästä ja kuntoutuksesta, jolloin täysin samaa haastattelua kun lapsen kanssa ei voi hyödyntää. Lisäksi apukysymykset olisivat olleet erilaisia ja haastattelutilanteissa olisi pitänyt huomioida erilaisia asioita. Haastattelemista koskeva tutkimustieto on kerätty pitäen mielessä haastattelun kohderyhmä.

Huhti- ja toukokuussa olin Terapiatalo Tonus Oy:ssä neurologisessa harjoittelussa, jossa pääsin tutustumaan yrityksen terapeuttien toimintaan ja toimintaympäristöön. Opin myös paljon uutta siitä, mitä lasten fysioterapia on käytännössä ja pääsin mukaan erilaisten lasten kuntoutukseen. Ohjaajieni asiakkaat olivat suurelta osin pitkäaikaista Kelan kuntoutusta saavia lapsia. Harjoittelun aikana vertasin näkemiäni asioita teoriatietoon lapsen osallistumisesta ja terapeuttien näkemyksiin alkuhaastattelun tarpeesta. Näistä aiheista syntyi myös monia keskusteluita ohjaajieni kanssa ja nämä keskustelut veivät opinnäytetyöprosessiani osaltaan eteenpäin.

4.3 Terapeuttien sähköpostikyselyn toteuttaminen

Havaitsin, että yrityksen työntekijöillä on paljon hiljaista tietoa lasten osallistumisesta ja he huomioivat lasten osallistumisesta kuntoutuksessaan monin tavoin. Mielestäni tämä tieto olisi arvokasta alkuhaastattelun kehittämisessä. Halusin päästä keräämään tietoa mahdollisimman monilta yrityksen terapeuteilta. Haasteen tälle asetti terapeuttien liikkuva työ ja vaihtelevat aikataulut. Yksi idea oli kerätä tietoa ryhmähaastattelun avulla, mutta se olisi ollut hankala järjestää aikataulullisista syistä. Yksilöhaastatteluissa taas litterointi olisi aiheuttanut liian suuren työmäärän yhdelle henkilölle.

Lopulta valitsin tiedonkeruun menetelmäksi avoimen kyselyn (lomakehaastattelu). Lomakehaastattelussa kysytään vain tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun kannalta merkittäviä asioita. (Tuomi, Sarajärvi 2009: 72–75.) Haastattelukysymysten tarkka harkinta oli tärkeää myös, jottei vastaajien työmäärä muodostuisi kohtuuttomaksi ja kysymykset olisivat mahdollisimman selkeitä ja ei-tulkinnanvaraisia, sillä lomakehaastattelussa ei ole mahdollista tarkentaa ja selittää kysymyksiä. Opinnäytetyön ohjauksessa minulle selvisi, että koska työni on kehittämistyö, haastatteluja ei ole välttämätöntä tehdä tutkimushaastatteluina kaikkia tutkimuksen sääntöjä noudattaen. Terapeutit voisivat toimia tiedonantajina työssäni.

Pyysin kommentteja kyselylomakkeeseen tekovaiheessa sekä opinnäytetyön ohjauksessa että harjoittelussa usealta yrityksen fysio- ja toimintaterapeutilta. Lisäksi työharjoitteluni yrityksessä sekä teoriatieto lasten kuntoutuksesta ja osallistumisesta ohjasivat ajatteluni kyselyn teossa. Kuvaan työssäni, millä perusteella päädyin lopullisiin kysymyksiin.

Kun aloin rakentaa kyselyä terapeuteille huhtikuun aikana, hyödynsin joulukuussa tapaamisessa esiin tulleita asioita sekä harjoittelussa tekemiäni huomioita. Alkuhaastattelussa olisi terapeuttien mielestä hyvä selvittää, mitä lapsi haluaa oppia ja millainen on hänen motivaationsa oppia haluamiaan asioita. Joulukuun tapaamisessa terapeutit olivat sitä mieltä, että lomakkeen tulisi olla suhteellisen lyhyt ja perustua ICF-luokitukseen. Lasten kuntoutuksen GAS-tavoitteita voidaan asettaa ICF-luokituksen mukaan, jolloin pääpaino on ensisijaisesti aktiivisuudessa ja osallistumisessa (Kiviranta ym. 2016) Alkuhaastattelussa keskiöön tulisi siis nostaa nämä asiat.

Sähköpostikyselyssä terapeuteille ensimmäinen kysymys oli kolmiosainen: **``Miten mielestäsi seuraavia teemoja kannattaa käsitellä/huomioida 5- 10 vuotiaan lapsen kanssa? a) lapsen mielenkiinnon kohteet b) lapsen motivaatio ja omat tavoitteet c) kuntoutus ja sen tarkoitus - miksi kuntoutusta?``** Nykyään ajatellaan jopa, että lapsen kuntoutus on mahdollista ja vaikuttavaa vain silloin, kun lapsi on itse luonut itselleen tavoitteita, joita hän haluaa saavuttaa (Autti-Rämö 2008: 482). Kuntoutuksessa on tärkeää myös kotona tapahtuva harjoittelu, johon motivoi muun muassa harjoittelun kiinnostavuus. Lapsen mielenkiinnon kohteiden huomiointi on siis tärkeää. (Autti-Rämö 2008: 482.)

Toinen kysymys tarkoittaa ensimmäistä kysymystä. **``Miten terapeutti voi auttaa lasta asettamaan itselleen tavoitteita?``** Toivoin toisella kysymyksellä terapeuttien kertovan konkreettisia ideoita tai käytäntöjä, jotka he ovat havainneet toimiviksi.

Koska terapeutit, joiden kanssa olin keskustellut työstäni näkivät harjoittelumotivaation hyvin tärkeänä asiana, laitoin siihen liittyvän kysymyksen terapeuttien sähköpostikyselyyn. Neljäs kysymykseni oli siis: **``Miten terapeutti voi motivoida lasta (ja perhettä) kuntoutukseen ja kuntoutumista tukeviin elämäntapoihin?``** Motivaatioon liittyy myös ensimmäisen kysymyksen b-kohta: **lapsen mielenkiinnon kohteet**. Näin tärkeäksi sisällyttää vanhemmat kysymykseen, sillä heidän vaikutuksensa kuntoutukseen on merkittävä. Vanhemmat viettävät paljon aikaa lapsensa kanssa ja he haluavat tehdä parhaansa. Kuntoutuksessa edistyminen edellyttää usein kotona tapahtuvaa harjoittelua, jossa vanhempien tuki ja edistymisen ihailu ovat keskeisessä asemassa. Lasten kuntoutus on tärkeää integroida mahdollisimman hyvin osaksi arkea (Autti-Rämö 2008: 481–482.) Lapsi oppii parhaiten, kun hän joutuu arjessa käyttämään yksilöterapiassa harjoiteltua toimintaa usein ja vaihtelevissa ympäristöissä. Kuntoutuksessa keskeinen haaste on ohjata

vanhempia ohjaamaan kuntouttavia toimintatapoja osana arkea niin, että lapsi oppii uusia toimintamalleja. Vanhempien on opittava näkemään lapsen kehitys pieninä askelina, jotka valmistavat uuden taidon oppimiseen. Harjoittelu toteutuu parhaiten leikin varjolla, palkiten lasta onnistumisista. (Autti-Rämö 2008: 483–484.)

Joulukuun tapaamisessa keskeinen huomio oli erään terapeutin toteama, johon muut yhtyivät: ``Lapsella on oikeus tehdä itselleen mielekkäitä asioita, ja näiden mielekkäiden asioiden selvittäminen on tärkeää terapian kannalta.`` Mielenkiinnon kohteisiin liittyi ensimmäisen kysymyksen a- kohdan (**lapsen mielenkiinnon kohteet**) lisäksi lisäksi kolmas kysymys ``**Miten terapeutti voi osaltaan vaikuttaa lapsen osallisuuteen kuntoutuksessa?**``

Terapeutin tulee olla myös selvillä siitä, miten lapsen erityisyyteen suhtaudutaan perheessä ja mitä lapsi itse siitä ajattelee. Halusin sisällyttää kysymykset kyselylomakkeeseen selvittääkseni terapeuttien näkemyksiä siitä, miten näitä mahdollisesti herkkiä aiheita käsitellään lapsen ja perheen kanssa. Harjoitteluni aikana minulle syntyi vaikutelma, että näiden teemojen huomioiminen on tärkeä osa terapeutin ammattitaitoa. Harjoittelussa havaitsin, että joissain perheissä on vaikeaa puhua terapiasta tai lapsen erityisyydestä tai haasteista lapsen kanssa. Lasta ehkä yritetään suojella ja terapiasta esimerkiksi puhutaan toisella nimellä. Näin lapsi ei ehkä tiedä, mitä terapia on tai mitä hän voisi oppia kuntoutuksen avulla. Näin tässä ristiriidan Lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteen kanssa, jonka mukaan ``Jokaisella lapsella, joka kykenee muodostamaan mielipiteensä, on oikeus ilmaista se vapaasti häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemys tulee ottaa huomioon päätöksissä hänen ikä- ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.`` Lapsen oikeuksiin kuuluu myös oikeus saada tietoa sekä oikeus saada tukea päätösten tekemisessä. Jos lapsella ei ole tietoa esimerkiksi terapian hyödyistä ja mahdollisuuksista, hänen osallistumisedellytyksensä ovat mielestäni heikot. Toisaalta harjoittelun, teorian ja haastatteluaineiston perusteella oli selvää, että yhteistyö perheen kanssa on ensiarvoisen tärkeää kuntoutuksessa. Tähän teemaan liittyivät terapeuttien kysymyksistä ensimmäisen kysymyksen c-kohta: **c) kuntoutus ja sen tarkoitus - miksi kuntoutusta?** ja kuudes kysymys: ``**Miten lapsen ja vanhempien kanssa kannattaa mielestäsi keskustella lapsen erityisyydestä/ vammasta? Mitä sanoja kannattaa käyttää?**``

Lapsuus on tärkeää aikaa minäkuvan ja itsetunnon kehityksessä (Autti-Rämö 2008: 482). Vammaisen lapsen minäkuvan kehittymiseen vaikuttavat vanhempien,

ammattilaisten ja ikätovereiden asenteet. Vammaisten lasten eristäminen muiden lasten maailmasta lisää ja vahvistaa negatiivisia asenteita ikätovereiden ja vanhempien piirissä. Vammaisten lasten ja nuorten itsetuntoa vahvistaa se, että vanhemmat kohtelevat iänmukaisesti ja ovat sallivia sosiaalisen osallistumisen suhteen. Ammattilaisten puheessa vammaisista lapsista korostuivat eräässä väitöksessä traagiset ja muutosta vaativat piirteet sekä tuen tarve. Nämä tekijät voivat vaikuttaa negatiivisesti lapsen minäkuvaa ja itsetuntoon. (Invalidiliitto 2008: 18–19.) Siksi näin tärkeäksi sisällyttää terapeuttien kyselyyn kysymyksen lapsen itsetunnon tukemisesta. Viides kysymys oli **``Miten terapeutti voi osaltaan tukea lapsen tervettä itsetuntoa/ itseluottamusta?``** On tärkeää, että ammattilaiset tiedostaisivat oman osuutensa vaikutuksensa lapsen minäkuvan kehittämisessä sekä entistä herkemmin kuuntelisivat lapsen omaa ääntä ja seuraisivat ihmisoikeuksien toteutumista. (Invalidiliitto 2008: 18–19.)

Seitsemäs kysymys, **``Mitä kysymyksiä sinun mielestäsi haastattelurungossa (joka käydään läpi uuden asiakkaan kanssa tai jakson alussa) tulisi olla lapselle?``** oli keskeinen kysymys työssäni, sillä halusin rakentaa lapsen alkuhaastattelun aineiston pohjalta. Sijoitin kysymyksen loppuun, jotta haastateltavat olisivat ensin pohtineet aihepiiriä monesta näkökulmasta. Viimeinen kysymys oli **``Onko muuta, mitä haluaisit sanoa aihepiiriin liittyen?``** Halusin varmistaa tällä kysymyksellä sen, että vastaaja sai sanoa kaiken haluamansa, sai halutessaan mahdollisuuden kommentoida aihepiiriä vapaammin tai antaa palautetta kysymyksistä.

Toteutin kyselyn lähettämällä saatekirjeen ja haastattelukysymykset sähköpostitse kaikille Terapiatalo Tonuksessa työskenteleville fysio- toiminta- ja puheterapeuteille. Vastauksia varten yrityksen toimistossa oli postilaatikko, jonne oman vastauksen sai jättää nimettömänä. Muutama vastaaja valitsi lähettää vastaukset minulle sähköpostitse.

Lähetin kyselylomakkeen yhteensä 24:lle henkilölle, joista 11 on fysioterapeutteja, 11 toimintaterapeutteja ja kaksi puheterapeutteja. Kyselylomakkeessa ei pyydetty kirjoittamaan omaa ammattiryhmää. Vastauksista tulee kuitenkin selvästi ilmi, että kaikista eri ammattiryhmistä on vähintään yksi vastaaja. Saamieni vastausten pituus vaihteli sivusta kolmeen. Sain yhteensä 9 vastausta, jolloin vastausprosentti oli 37,5. Kyselyn kysymykset olivat avoimia, mikä saattoi vähentää vastausinnokkuutta, sillä avoimiin kysymyksiin on työläämpää vastata kun suljettuihin. Kysymykset olivat myös

sellaisia, että niihin vastaaminen vaati suhteellisen paljon kirjoittamista ja oman työn reflektointia, mikä lisäsi vastaamiseen kuluvaan työmäärää. Vastausinnokkuutta lisääviä tekijöitä olivat ainakin se, että työstäni voi olla hyötyä sekä yritykselle että yksittäisille terapeuteille työssään. Muutama vastaaja kirjoitti vastaustensa loppuun kommentin, että kokee työni aihepiirin tärkeäksi. Yhdeksästä vastauksesta muodostui työni näkökulmasta tarpeeksi rikas aineisto, jossa oli havaittavissa yhteisiä näkemyksiä mutta myös henkilökohtaisia painotuksia.

4.4 Lapsen alkuhaastattelun rakentaminen sähköpostikyselyn aineiston pohjalta

Tutustuin terapeuttien sähköpostikyselyn aineistoon lukemalla sen läpi useasti ja numeroimalla vastaajat. Seuraavaksi ryhmittelin terapeuttien vastaukset tietyn kysymyksen alle. Näin minun oli helppo hahmottaa, miten eri henkilöt vastasivat tiettyä teemaa koskevaan kysymykseen. Tämän jälkeen alleviivasin vastauksista ydinkohtia ja etsin mahdollisia yhteneväisyyksiä ja näkemyseroja.

Terapeuttien vastauksista avautui erilaisia tapoja nähdä kuntoutuksen keskeiset teemat. Koin, että näihin ajatuksiin tutustuminen voisi olla hyödyllistä paitsi yrityksen terapeuteille myös esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhemmille ja kuntoutusalan opiskelijoille. Päätin siksi sisällyttää terapeuttien sitaatteja työhöni. Näin myös opinnäytetyöni lukijalle selviäisi, miksi olen päätenyt teemoihin ja apukysymyksiin lapsen alkuhaastattelussa.

Lähetin alkuhaastattelun luonnoksen, jossa oli alustavat teemat (5 kpl) yhteistyökumppanille ja pyysin kommentteja niihin. Päädyin saamani palautteen perusteella yhdistämään erillisen ``haasteet``- teeman ja sen apukysymykset ``tavoitteet``-alakohdan alle. Pyysin yhteistyökumppanilta kommentteja työhöni myös opinnäytetyön viimeistelyvaiheessa, jossa sain kahdelta yrityksen terapeutilta palautetta työstäni. Työhöni oli tulossa suhteellisen pitkiä sitaatteja yrityksen terapeuteilta ja halusin varmistaa, että näiden julkaisu hyväksytään yrityksessä ja jokainen terapeutti hyväksyy omien sitaattien julkaisun. Ensimmäinen huoleni liittyi henkilöiden mahdolliseen tunnistettavuuteen ja toinen siihen, että kaikki sitaatit nähdään varmasti yrityksen edun mukaisina. Yhteyshenkilöni totesi keskusteltuaan asiasta viikkopalaverissa, ettei ketään voi tunnistaa vastauksista. Hän totesi, että voisi allekirjoittaa monet sitaatit ja loputkin olivat yrityksen näkökulmasta hyviä.

Olin pyytänyt yhteyshenkilöltäni myös näkemyksiä siitä, miten haastattelua tulisi käyttää ja millainen itse lomakkeen pitäisi olla. Kirjattasiinko asiat lomakkeelle vai suoraan tietokoneelle?

Yhteyshenkilöni oli sitä mieltä, että lomakkeeseen olisi hyvä laittaa tekstikentät sekä sarakkeet nimelle ja muille tiedoille. Lomake voitaisiin pääsääntöisesti täyttää yhden terapiakerran aikana. Moni terapeutti oli myös sitä mieltä, että lomakkeen voisi laittaa kotiin ja lapsi voisi etukäteen keskustella alkuhaastattelun teemoista vanhempiensa kanssa. Kuitenkin itse kysymykset pitää käydä läpi terapiakerralla lapsen kanssa. Alkuhaastatteluun voisi myös palata kesken kuntoutusjakson esimerkiksi miettimään uutta tavoitetta, jos vanha saavutetaan.

Palaute yritykseltä työstäni oli positiivista ja kannustavaa. Haastattelua koskeva teorialieto nähtiin hyödylliseksi. Yhteyshenkilöni totesi, että siinä tuli paljon uutta tietoa, johon kaikkien terapeuttien olisi todella hyvä tutustua. Tältä pohjalta ehdotin, että kokoaisin tämän teorialiedon yhteen yhdelle lomakkeelle, johon olisi helppo palata. Sain myös parannusehdotuksia, jotka liittyivät muun muassa tekstiin, yrityksen esittelyyn työssäni ja muutamaan sanamuotoon. Tiedustelin, olisiko jollain terapeutilla mahdollisuutta suorittaa testihaastattelu. Eräs fysioterapeutti ja toimintaterapeutti lupautuivat testaamaan haastattelua asiakkaiden kanssa.

4.5 Alkuhaastattelun testaus asiakkailta

Eräs fysioterapeutti testasi haastattelua 5-vuotiaan lapsen kanssa, johon hänellä oli pitkäaikainen terapiasuhte. Fysioterapeutti ehdotti terapiakerran alussa, että istutaan alas ja jutellaan. Lapsi oli tokaissut tähän ``Pitääkö taas tehdä joku arvio Kelaan?`` Fysioterapeutin kysyessä lopuksi miltä haastattelu tuntui, lapsi totesi ``Ihan kivalta, mutta vei aika paljon aikaa.`` Haastattelutilanne oli kestänyt hieman alle vartin.

Fysioterapeutti pohti tilanteen jälkeen, että haastattelu olisi ehkä kannattanut tämän asiakkaan kanssa tehdä toiminnan lomassa, niin se ei olisi tuntunut pitkältä. Myös monet terapeutit aineistossa totesivat tavoitteiden syntyvän toiminnan lomassa. Fysioterapeutti totesi, että tämän asiakkaan kohdalla ei haastattelussa tullut uutta tietoa, mikä saattoi johtua pitkäaikaisesta terapiasuhteesta ja siitä, että hän on puhunut näistä aiheista jo paljon lapsen kanssa. Fysioterapeutti mietti myös, että alas istuminen

ja jutteleminen voi olla iso kontrasti normaaliin terapiakertaan erityisesti tälle aktiiviselle lapselle.

Fysioterapeutti testasi alkuhaastattelua myös 4-vuotiaan lapsen kanssa. Lapsi osasi nimetä vahvuuksiaan ja monia asioita, joista pitää tai ei pidä. Hän myös osasi imitoida tempua, jonka haluaa oppia, vaikka ei tiennyt tempun nimeä.

Toimintaterapeutti kokeili haastattelua kouluikäisen lapsen kanssa, jonka terapia oli alkanut suhteellisen hiljattain. Lapsen oli vaikeaa nimetä yhtään asiaa, missä hän on taitava. Hän kuitenkin osasi nimetä monia asioita, jotka ovat hänelle helppoja. Toimintaterapeutti koki, että alkuhaastattelun kysymykset auttoivat häntä tutustumaan lapsen ajatteluun paremmin ja että haastattelu vaikutti olleen positiivinen kokemus lapselle. Toimintaterapeutti pohti myös, että terapeutin aito kiinnostus lapsen mieltymyksiin voi vaikuttaa positiivisesti lapsen kokemukseen terapiasta ja terapiaan motivoitumiseen.

5 Lapsen alkuhaastattelu

Kysymykset lapsen alkuhaastatteluun on tuotettu kyselylomakeaineiston perusteella. Alkuhaastattelu muodostuu neljästä teemasta, jotka nousevat aineistosta; mieltymykset, vahvuudet, tavoitteet ja terapiasta kertominen. Jokaiseen teemaan liittyy apukysymyksiä, joiden avulla voi aloitella keskustelua aiheesta. Myös apukysymykset perustuvat aineistoon, mutta apukysymyksiä kannattaa mielestäni soveltaa tilanteen mukaan huomioiden lapsen kehitystaso ja yksilölliset tekijät. Alkuhaastattelun teemoihin ja apukysymyksiin liittyen olen lainannut katkelmia sähköpostikyselyn aineistosta, jotka avaavat terapeuttien näkökulmia aiheeseen.

5.1 Millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on siitä, mitä lasten alkuhaastattelulomakkeen kysymysten tulisi koskea?

Tässä kappaleessa esitän lapsen alkuhaastattelun teemat. Lisäksi kuvaan lapsen alkuhaastattelun teemoihin liittyviä sitaatteja, jotka ovat peräisin terapeuttien sähköpostikyselyn aineistosta.

5.1.1 Missä olet hyvä? (Vahvuudet)

Apukysymyksiä:

Millainen sinä olet?

Mikä on sinulle helppoa?

Mitä osaat tehdä hyvin?

Missä olet taitava?

Monet terapeutit totesivat, että lapsen vahvuuksista on hyvä kysyä lapselta ja niistä kannattaa jutella lapsen kanssa. Positiivinen ja totuudenmukainen palaute nähtiin myös tärkeäksi.

Antamalla positiivista palautetta ja kannustamalla, kun siihen on aihetta. Myös rakentava palaute on hyväksi. Lapselle mielekkäiden toimintojen kautta – hän saa onnistumisia – itsetunto vahvistuu. Kertomalla lapsen kuullen vanhemmille terapiatuokiosta; mikä onnistui tänään, missä olit hyvä, mikä tuotti ehkä vaikeuksia, mitä harjoiteltiin jne.

Eräs terapeutti kuvaa lapsen ja terapeutin välistä suhdetta seuraavasti:

``Terapiasuhde voi olla useita vuosia kestävä, jolloin terapeutista tulee väistämättä lapselle läheinen aikuinen. Terapeutin rooli lapsen kasvun tukijana on merkittävä. Terapeutti hyväksyy lapsen sellaisena kuin hän on – Lapsi saa terapeutin avulla onnistumisen kokemuksia ja itseluottamus kasvaa, minä pystyn ja minä osaan. Jokaisen terapiatilanteen tulisi sisältää näitä kokemuksia. – Lapsi on ihana omana itsenään, lapsen vahvuuksia tulee tuoda esille jokaisessa keskustelussa, ei ainoastaan haasteita/ kehitettävää.``

Sopiva haastetaso on yksi keskeinen tekijä, jolla voidaan tukea lapsen itsetuntoa. Sitä kuvattiin seuraavasti:

Suunnitella ja suhteuttaa toimintaa lapsen haastetasolle sopivaksi, jotta lapsi voi kokea onnistumista ja pärjäämistä suoriutumisessaan. Mahdollisesti lisätä haastetasoa niin, että lapsi voi kokea ylittävänsä itsensä. Tarttua terapiassa niihin asioihin, mitkä mahdollistavat tai edistävät osallistumista.

Terapeutti voi miettiä terapian sisältöä niin että siinä on haastetta mutta myös palkitsevaa toimintaa. Terapiassa on myös tärkeää saada paljon onnistumisen kokemuksia. Ilon ja onnistumisen kautta tapahtuu oppimista.

5.1.2 Mistä pidät? (Mielitymykset)

Apukysymyksiä:

Mitä tykkäät tehdä kotona / koulussa/ päiväkodissa/ muissa tärkeissä paikoissa?

Mitkä ovat lempileikkejäsi?

Harrastatko jotain? Mitä teet koulun/päiväkodin jälkeen?

Mitkä ovat tärkeitä asioita? Ketkä ovat tärkeitä ihmisiä?

Jos saisit tehdä vapaapäivänäsi ihan mitä tahansa, mitä tekisit?

Mitkä ovat sinun lempivärejäsi? Mikä on lempiruokaasi?

Terapeutit ylipäättään kuvasivat lapsen mielenkiinnon kohteiden hyödyntämisen tärkeäksi terapiassa monesta näkökulmasta.

Mielestäni lapsen mielenkiinnon kohteiden huomioiminen on terapian mielekkyyden, motivaation ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta erittäin tärkeää. Tällöin terapia on lapsi- /asiakaslähtöistä ja saa lapsen helpommin aktivoitumaan toimintoihin.

Monissa vastauksissa harjoittelumotivaatio linkittyi mielenkiinnon kohteisiin; niiden ympärille rakennettiin terapiaa, harjoituksiin otettiin mukaan elementtejä lasta kiinnostavista asioista ja niiden hyödyntäminen harjoitteissa motivoi lasta harjoittelemaan myös vaikeita asioita.

Mielenkiinnon kohteita hyödynnettiin myös tutustumisvaiheessa. Eräs terapeutti kuvasi, miten lapset mielellään kertovat itselleen tärkeistä asioista, joten niiden ympärille on luontevaa rakentaa harjoituksia. Toinen terapeutti kertoi, että hän selvittää ennen terapiajaksoa alkuhaastattelulomakkeessa lapsen mielenkiinnon kohteita vanhemmilta. Näin hän pääsee alkuun terapiassa, jos lapsen on vaikeaa ilmaista mielenkiinnon kohteitaan esimerkiksi jännittämisen vuoksi. Hän kertoi myös, että mielenkiinnon kohteet selviävät ennen kaikkea leikin ja toiminnan lomassa. ``Tällainen minä olen``-haastattelua mainitsi hyödyntävänsä eräs terapeutti kouluikäisten lasten kanssa.

Terapiaa pidettiin myös mahdollisuutena auttaa lasta mielenkiinnon kohteiden löytämisessä ja lapsen kiinnostukseen ja mielenkiintoon liittyvien aiheiden laajentamisessa.

Eräs terapeutti kuvasi, miten terapiatilanne rakentuu lapsen ja terapeutin välisenä vuoropuheluna:

-- toiminnot valitaan yhdessä lapsen ja aikuisen kesken. Aikuinen ``ohjaa laivaa``, huolehtii puitteista ja mahdollistaa lapselle uusien asioiden kokeilemisen, onnistumisen elämykset ja että lapsi pääsee terapiassa tekemään niitä asioita joista hän on kiinnostunut ja jotka ovat hänelle merkityksellisiä. Lapsi suunnittelee toimintaa, tuo ideoitaan esille ja toteuttaa niitä (aikuinen ohjaa tilannetta ja auttaa lasta tässä ideoiden, vinkkien ja rajaamisen avulla). Toisaalta

aikuinen auttaa lasta harjoittelemaan hankalia ja epämieluisiakin asioita luottamuksellisen suhteen kannattelemana.

5.1.3 Mitä haluaisit osata? (Tavoitteet)

Apukysymyksiä:

Mitä haluaisit osata?

Mitä haluaisit tehdä?

Mitä haluaisit muuttaa, jos se olisi mahdollista?

Mitä haluaisit oppia?

Mitä haluat harjoitella?

Onko jotain, missä haluaisit tulla taitavammaksi?

Mitä haluaisit kokeilla?

Mitä haluaisit harrastaa?

Mikä on mielestäsi vaikeaa kotona/ koulussa/ päiväkodissa?

Missä asioissa tarvitset aikuisen apua?

Lapsen tavoitteita käsiteltiin vastauksissa monesta näkökulmasta. Keskusteleminen lapsen kanssa ja lapsen kuunteleminen siitä, mitä hän haluaisi oppia ja mikä häntä motivoi nousi esiin monissa vastauksissa. Lapsen toiminnan tarkkaileminen, vaihtoehtojen läpi käyminen, jutustelu, apukysymysten esittäminen ja kuvien apuna käyttäminen mainittiin keinoina päästä aiheeseen lapsen kanssa.

Lapsen omat tavoitteet koettiin tärkeiksi. Eräs vastaaja totesi, että lapsen omien tavoitteiden täytyy olla lähtökohta terapialle. Lapsen tavoitteiden tärkeyttä kuvattiin seuraavilla tavoilla:

Lasten omat tavoitteet ovat parhaita. Niitä tulee usein jo terapiasuhteen edettyä pidemmälle. Omat tavoitteet antavat paljon mahdollisuuksia terapiassa, niihin pääsemiseksi lapsen on motivoituttava harjoittelemaan joko itse tavoitetta tai mahdollisesti joitain valmiuksia, joita tarvitaan tavoitteeseen pääsemiseksi.

Lapsi on terapian keskiössä, joten hänen ajatustensa ja tavoitteiden kuuntelu on tärkeää. Vaikka terapian tavoitteista keskustellaan usein vanhempien kanssa, on lapsen äänen kuulemiselle annettava aikaa ja mahdollisuus.

Eräs vastaaja totesi tavoitteiden syntyvän usein toiminnan lomassa.

-- sensomotorisella välineistöllä lapsi voi haluta oppia toimimaan jollain välineellä, joka on aluksi vaikea. Lapsi saattaa myös leikin/ toiminnan lomassa kertoilla, että

sisarus/kaveri osaa jonkin asian, jota hän ei osaa. Sitten mietitään, voiko lapsi oppia sen sellaisenaan tai sovellettuna versiona ja tehdään siitä toive.

Keskustelu tavoitteista linkittyi konkreettiseen toimintaan ja konkreettisiin tilanteisiin monissa vastauksissa. Käytännön esimerkkeinä mainittiin keskustelu arkiasioista, keskustelu terapiassa toimintojen lomassa ja cosa-itsearvionitmenetelmä.

Lasta voi myös herätellä tavoitteiden asetteluun kyselemällä hänen arkiasioistaan, mitä hän leikkii sisällä/ulkona, päiväkodissa/koulussa, mikä on helppoa/ vaikeaa, mitä haluaisi oppia...

Toimintaterapiassa käytetään cosa-itsearvionitmenetelmää, jota olen käyttänyt joidenkin asiakkaiden kanssa.

Moni terapeutti pohti myös tavoite- sanan konkreettisuutta ja ymmärrettävyyttä lapselle.

Tavoitteet on hyvä linkittää johonkin konkreettiseen lapselle ymmärrettävään asiaan. Asiaan, jonka saavuttaminen olisi merkityksellistä lapsen arjessa.

--yleensä lapsen on vaikea pukea tavoitteita sanoiksi, niin kuin me tavoitteen määritelmän olemme oppineet. Tavoite tulee aina kirjata ylös niin, että lapsi ymmärtää mitä tavoite tarkoittaa ja että tavoite on lapselle mielekäs.

Jutteleamalla hänen kanssaan, usein toimintojen ohessa ja niiden jälkeen. Konkreettisia tilanteita esimerkkinä käyttäen, jotta lapsi ymmärtää mistä puhutaan ja saa välineitä keskusteluun.

Eräs vastaaja koki tavoite- sanan lasten terapian kohdalla ongelmalliseksi:

``Hänen omat tavoitteet ovat mielestäni myös tärkeä asia, jos sellaisia on. Niitä en ole suoraan lapselta kysynyt, koska vierastan puhua lasten kanssa tavoitteista. Siitä tulee lapselle heti sellainen olo, ettei hän riitä sellaisena kuin on vaan pitää tavoitella johonkin muualle. Muuttaisin tavoitteen muotoon; mitä lapsi haluaa oppia tai mitä hän haluaisi osata tai tehdä tai muuttaa, jos se olisi mahdollista?``

Muutamassa vastauksessa tuotiin esiin ristiriitaa lapsen tavoitteiden ja vanhempien tai kuntoutussuunnitelman tavoitteiden välillä:

Lapsen tavoitteet voivat olla ``kaukana`` kuntoutussuunnitelman tavoitteista, mutta ne täytyy aina huomioida terapiassa ja terapeutin ammattitaitoa on linkittää kummatkin tavoitteet jotenkin yhteen.

Valitettavan usein tavoitteet on asetettu vanhempien tai muun ulkopuolisen tahon toimesta. Olen kuullut jopa lapselta kommentin ``ei nää asiat kuulu mulle`` ja olimme tuolloin laatimassa hänelle kuntoutussuunnitelmaa.

Motivaatio liittyy keskeisesti tavoitteisiin, joten motivaatioon liittyvien vastausten kuvaaminen on myös tarpeen. Sähköpostikyselyssä motivaatioon liittyvässä kysymyksessä (kysymys 4) on mainittu lapsi ja perhe, joten vastauksissa motivaatiota käsitellään paljon myös perheen näkökulmasta.

Motivaatio, sekä lapsen että aikuisen, linkittyi monissa vastauksissa terapiasta saatavan hyödyn ymmärtämiseen. Terapian vaikutuksien ja vaikuttavuuden selittäminen perheelle nähtiin tärkeäksi.

Kertomalla kuntoutuksesta, sen mahdollisuuksista, vaikutuksista ja toteuttamisesta. Kertomalla miten kuntoutuksen avulla voidaan helpottaa lapselle/perheelle tärkeiden asioiden toteutumista.

Kertoa asioista rehellisesti. Mitä harjoittelulla/ apuvälineillä ym. voi mahdollisesti saavuttaa ja mitä haittavaikutuksia voi olla jos ei harjoitella/ käytetä esim. apuvälineitä.

Terapeutilta vaaditaan tässä kohtaa hyviä taitoja perustella ja osoittaa kuntoutuksen vaikuttavuutta.

Perheen kuuntelemista, kannustamista ja yhdessä asetettuja tavoitteita korostettiin motivaatioon liittyvissä vastauksissa.

Kaikki lähtee tavoitteiden asettamisesta. On tärkeää asettaa tavoitteet yhdessä perheen kanssa, jotta tavoitteet helpottaisivat heidän arkeaan. Esim. gas-tavoitteet. Tällä usein saa jo motivaatiota heräteltyä—Jos hyöty on epäselvä, sitä voi kysyä perheeltä.

-- asetetaan yhdessä tavoitteet ja kaikki tietävät, mitä varten terapiassa käydään.

-- kuuntelemalla, mikä on lapselle ja perheelle tärkeää.

-- antamalla positiivista palautetta perheelle ja kannustaa, tukea, kulkea vierellä.

Lapselle annettava palaute nähtiin tärkeänä motivointikeinona. Vastauksissa mainittiin myös ulkoisen motivoinnin keinoja.

Vahvistamalla harjoittelun merkitystä lapselle, taidoista voidaan iloita, mutta lasta tulee kannustaa eniten, kun hän tekee jotain vaikeaa – jotain taitojensa rajalla--

Joidenkin lasten kohdalla toimii esim. tarrataulu, johon merkataan, kun on tehty kotona harjoituksia --

Ehkä voi asettaa myös pieniä välitavoitteita. Pienet palkinnot edistymisestä voivat myös edesauttaa osallistumista.

Lapselle mielekäs terapian sisältö nähtiin keskeisenä motivointikeinona.

Terapeutti voi miettiä terapian sisältöä ja harjoituksia niin, että siinä on haastetta mutta myös palkitsevaa toimintaa.

Motivoida voi hakemalla lapsen/ perheen mielenkiinnon kohteita ja mahdollistamalla onnistumisen kokemuksia.

Myös harrastuksiin ja tapahtumiin osallistumiseen kannustaminen mainittiin useissa vastauksissa, mikä johtui varmasti osittain kysymyksen asettelusta.

Terapeutti voi motivoida perhettä esim. sillä, että lapsen taitojen karttuessa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada kavereita vahvistuvat. – kommunikaatio-, liikunta-, ja toimintataitojen vahvistumisen myötä arki helpottuu.

Muutama terapeutti toi esiin voimavaroihin ja motivaatioon liittyviä haasteita ja esitti niihin ratkaisuja. Haastavissa tilanteissa terapeuteilta vaadittiin vastaajien mukaan tilannetajua ja perheen kuuntelemista.

-- tilanneherkkyyttä sen suhteen, mitä perheeltä voi odottaa tai vaatia, millaiset resurssit perheellä on. Taitoa ohjata innostavia toimintatapoja ja toimintoja kotona toteutettavaksi, kodin arkea liikaa kuormittamatta.

lapsen ja perheen kuunteleminen, heidän voimavarojensa ymmärtäminen. – Mikäli perheen arki on hektistä ja resurssit ovat niukassa, tulee perheelle ohjata ainostaan välttämättömät ja pienissä erissä ``kotitehtäviä`` vaihdellen. – voi auttaa jos joku ulkopuolinen henkilö täti/ serkku/ mummi hoitaa hetken terapiakäyntejä, jotta vanhempien paine, turhautuneisuus jne... eivät vaikuttaisi lapseen.

Eräs vastaaja kuvasi vanhempien terapiaan sitoutumisen merkitystä.

Myös vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö nousee tässä tärkeäksi. On tärkeää saada vanhemmat sitoutumaan terapiaan, se vaikuttaa paljon lapsen kokemukseen terapiasta. Lapsen kuulluksi tulemisesta on hyvä korostaa myös vanhempien kanssa.

Muutama terapeutti kuvasi myös tavoitteisiin ja motivaatioon liittyviä haasteita, joista mainittiin sisäisen motivaation puute ja harjoitteluun turhautuminen:

Lapsen motivaatio on keskeisimpiä asioita terapiassa, koska oppimista tapahtuu vain motivoituneena. Ihanteellisinta on, jos lapsella on vahva sisäinen motivaatio, joka ohjaa lasta kehittävään toimintaan ja haastamaan itseään. Usein kuitenkin ulkoista motivointia tarvitaan, lasten yksilöllisyys huomioiden se on hellää tai vahvempaa.

Ajoittain etenkin isommilla lapsilla motivaatio harjoitteluun voi olla kateissa, pienemmillä harjoituksen saa ehkä helpommin ututettua leikkiin mukaan, jolloin harjoittelu ei tunnu ``työltä``. Lisäksi kasvaessa erilaisuus muihin ikätovereihin saattaa kasvaa ja aiheuttaa ärtymystä, ``miksi minun pitää tehdä tätä, kun muiden ei tarvitse.

5.1.4 Terapiasta kertominen

Apukysymyksiä:

Mitä sinun mielestäsi on fysioterapia/ toimintaterapia/ puheterapia?

Jännittääkö joku asia täällä? Onko jotain, mitä haluaisit kysyä?

Lapselle terapiasta kertominen hänen kehitystasonsa ja perheen toiveiden mukaisesti:

- mihin terapialla pyritään, mitä lapsi voisi esimerkiksi harjoitella terapiassa, miten hän voi hyötyä terapiasta
- huomioiden mitä vanhemmat ovat kertoneet lapselle terapiasta
- lapsen kysymyksiin vastaaminen

Vastauksissa nousi esiin, että kuntoutuksen tarkoitus on auttaa lasta, tukea lapsen kasvua ja menestymistä

elämässä eikä korjata. Kuntoutuksesta kannattaa erään terapeutin sanoin antaa realistinen, positiivinen ja kannustava kuva.

Vastaajien mielestä kuntoutusta ja sen tarkoitusta tulee käsitellä lapsen kanssa ikätasoisesti ja avoimesti. Vastauksissa oltiin yksimielisiä siitä, että terapiasta tulee puhua lapsen kanssa. Perusteluita tälle olivat lapsen oikeus tietää asioistaan, ikätasaisuus, tilannesidonnaisuus, avoimuus tai kuntoutuksen tavoitteiden ymmärtäminen ja niihin sitoutuminen.

On tärkeää käydä lapsen kanssa läpi, mitä terapiassa tehdään ja miksi. Jotkut asiakkaat miettivät tätä enemmän kuin toiset ja liikaa ei mielestäni kannata keskittyä ongelmiin. Jos nuorempi asiakas, voi terapia mennä leikkinä tai jumppana. Riippuu tilanteesta, milloin tätä asiaa käyn enemmän läpi lapsen kanssa.

On lapsen oikeus tietää miksi käydä terapiassa ja mitä harjoitellaan. Jo pienelle lapselle voi ja pitää puhua ``mitä nyt harjoitellaan`` ja ``miksi harjoitellaan``. Vähitellen lapsikin alkaa tiedostaa mitä olisi hyvä harjoitella, mitä hän haluaisi oppia.

Lapselle kerrotaan ikätasoisesti, miksi terapiassa käydään ja mitä siellä tehdään. Koululaisen kanssa voi jo melko realistisesti jutella, miksi hän käy terapiassa tai kysyäkin sitä lapselta itseltään.

--terapia ei ole mikään ``puuhakerho``, jonne voi tulla hieman sairaana. Kun lapsi ymmärtää kuntoutuksen tarkoituksen, on myös tavoitteisiin helpompi sitoutua ja ne saavuttaa todennäköisemmin.

Hyvin moni lapsi kyselee jossain vaiheessa sitä, miksi minun pitää käydä täällä, miksi minulla on tämä vamma jne. Lapsen kanssa tulee näissä tilanteissa

keskustella avoimesti, hänen tasollaan. Vastata kysymyksiin ja tukea lapsen kasvua.”

Joissain perheissä voi olla vaikea käsitellä lapsen erityisyyttä ja puhua esimerkiksi kuntoutuksesta luontevasti lapsen kanssa. Eräs terapeutti totesi sopeutumisvalmennuskurssien, kirjojen ja tarinoiden voivan auttaa perhettä käsittelemään asioita.

Jos vanhempien on vaikea päästä luontevuuteen erityisyyden/vamman kanssa, heitä voi ohjata keskustelemaan ja pohtimaan asiaa. Kirjat ja tarinat voivat auttaa käsittelemään asiaa.

Yhteistyö ja keskustelu perheen kanssa nousi erityisen tärkeäksi vastauksissa, jotka liittyivät lapsen erityisyyteen.

-- on tärkeää kysyä vanhemmilta, miten vammasta on lapselle puhuttu, mitä sanoja käytetty. -- Lapsella on oikeus kuulla omista asioistaan, tietenkin lapsen kehitystaso huomioon ottaen.

Keskustelu, piirtäminen yhdessä tarinat, yhdessä vanhempien kanssa. Kysyä perheeltä, miten lapsen tilannetta on kotona käyty läpi, onko lapsi kysynyt erityisyydestään tai vammastaan, mitä nimitystä käytetään, mitä termejä.

Terapeuttien vastauksissa korostui näkemys, että vamma on vain yksi lapsen ominaisuus ja että vamma ei määritä lasta.

Vuosien varrella olen huomannut, että ne lapset jotka ovat aina tienneet omasta vammasta tai haasteista, ne on huomioitu perheessä, mutta niistä ei ole tehty ”numeroa” ovat saaneet hyvän itsetunnon ja pärjänneet hyvin murrosikänsä läpi. On hyvä nähdä vamma vain yhtenä erityispiirteenä. Ei niin, että vamma määrittäisi koko lasta.

Jotenkin tosi luonnollisesti. Lapsi on lapsi vammasta tai erityisyydestä huolimatta, joten ajattelen, että hänen vammansa on vain osa häntä. Ehkä jos jotenkin tätä näkökulmaa saisi tuotua myös esiin vanhemmille, joiden on vaikea hyväksyä lapsensa erityisyyttä tai vammaa.

Myös perheen tukeminen ja kannustaminen sekä lapsen positiivisten puolien korostaminen nähtiin tärkeänä.

Kuunteleminen, ymmärtäminen, kannustaminen ja lapsen positiivisten puolien korostaminen.

5.1.5 Lapsen alkuhaastattelun teemat kuntoutusta koskevan tutkimustiedon viitekehyksessä

Lapsen kuulemiselle sekä alkuhaastattelun teemoille löytyy vahvoja perusteluita uusista suomalaisista kuntoutussuosituksista. Duodecimin Kuntoutus- kirjassa (2008) todetaan, että kuntoutuksen tavoitteiden saavuttaminen ei ole mahdollista, elleivät tavoitteet ole lapselle itselleen tärkeitä. Lapsen kuuleminen ja lapsen ajatusmaailmaan tutustuminen on ensisijaisen tärkeää. Kuntoutuksen tavoitteista todetaan myös, että niiden tulee olla paitsi lapselle merkityksellisiä myös lapsen mieltämässä ajassa saavutettavia. Lapsen luodessa itse itselleen haasteita hän on myös motivoitunut harjoittelemaan tavoitteeseen pääsemiseksi. (Autti-Rämö 2008: 481–482.)

Kelan tavoitteena on GAS-menetelmää käyttäen tuoda Kelan järjestämään kuntoutukseen yhtenäinen välineistö kuntoutuksen tavoitteiden asettamiseen. GAS (Goal Attainment Scaling) on asiakaslähtöinen väline, jonka avulla määritetään kuntoutujan tavoitteet ja tavoitteiden toteutumista voidaan seurata. Kuntoutujalle tärkeiden tavoitteiden tunnistamiseksi voidaan käyttää strukturoituja haastatteluja, jotka eivät etukäteen rajaa kysyttäviä ongelmia, mutta joiden avulla voidaan selvittää kuntoutuksen kannalta merkitykselliset asiat. (Kela 2016.) GAS- menetelmä onkin jo käytössä Terapiatalo Tonus Oy:ssä ja alkuhaastattelu nähdään yrityksessä keinona GAS-tavoitteiden miettimisessä.

Edistyminen edellyttää myös yksilöterapiassa tehtävien asioiden siirtymistä kotiin. Kotona harjoitteluun motivoivat mieluisat harjoitteet, sopiva vaikeustaso ja vanhempien tuki ja myönteinen palaute. Harjoittelun auttaa lasta tunnistamaan omat rajansa ja selkeyttää lapselle, mitä on mahdollista saavuttaa. Tämä toteutuu jo pienen lapsen kohdalla. (Autti-Rämö 2008: 481–482.) Lapsen tavoitteiden huomiointi on siis kuntoutussuosituksen valossa ensiarvoisen tärkeää terapian mielekkyyden näkökulmasta. Kotona harjoitteluun motivoivat myös harjoitteiden kiinnostavuus, jolloin tavoitteiden ja mieltymysten välille muodostuu vahva yhteys. (Autti-Rämö 2008 481–482.) Ylipäättään mieluisat asiat ovat monelle ihmiselle niitä, joita haluaa harjoitella. Terapeutin tulee muistaa, että ``tavoite`` on varsin abstrakti sana. terapeutin kannattaa siis miettiä, miten lähestyä aihetta lapsentasoisesti. Tätä näkökulmaa monet terapeutit toivat esiin vastauksissaan.

Lapsuus on tärkeää aikaa minäkuvan ja itsetunnon kehittymiselle. Lapsen on tärkeä kokea, että hänet hyväksytään omana itsenään. Yksinomaan vanhempien tai kuntoutusryhmän tavoitteisiin perustuva kuntoutus viestittää lapselle, ettei hän kelpaa omana itsenään. Tavoitteiden asettamisessa ja lapsen kanssa käydyissä keskusteluissa on aidosti kuunneltava lasta ja harkittava tarkkaan omien sanojen valintaa. (Autti-Rämö 2008: 481 –482.) Vahvuuksien huomioiminen ja onnistumisen kokemusten mahdollistaminen nähtiin aineistossa merkittävänä itsetunnon näkökulmasta. Toisaalta vahvuudet voivat hyvin liittyä mieltymyksiin tai tavoitteisiin.

En löytänyt tutkimuksista tai kirjallisuudesta tietoa siitä, miten terapiasta kannattaa puhua lapselle. Yksi selitys tälle tietenkin on, ettei yhtä oikeaa tapaa ole olemassa. Terapeutit korostivat lapsen oikeutta tietää asioistaan ja yhteistyötä perheen kanssa.

Terapiasta kertomiselle löytyy kuitenkin vahvat perustelut lapsen oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn tai saa niistä riittävää tietoa. (THL 2016.) Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että lapsella ja hänen huoltajillaan tulisi olla riittävästi tietoa vammaisuudesta, jotta he voivat osallistua lapsen asioita, kuten kuntoutusta ja hoitoa koskevaan päätöksentekoon (Lapsiasiavaltuutettu 2011: 16).

5.2 Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?

Toiseen kysymykseeni ``Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?`` olen etsinyt vastauksia tutkimuksista, jotka käsittelevät lapsen haastattelemista sekä etsimällä ammattilaisille suunnattuja ohjeistuksia lapsen haastatteluun suomeksi ja englanniksi. Lapsen tutkimushaastattelua tai haastattelemista on tutkittu muun muassa varhaiskasvatuksen (Roos ja Rutanen 2014), lastensuojelun (Helavirta 2007, Fact- finding Child Interview Protocol), oikeustieteen (NICHD Child Interview Prototocol) ja sairaanhoidon (Kortessuoma, Hentinen ja Nikkonen 2003) konteksteissa. Löytämäni ohjeistukset lapsen haastatteluun oli suunnattu lastensuojelun työntekijöille sekä henkilöille, jotka haastattelevat lapsia heihin kohdistuneisiin rikosepäilyihin liittyen. Helavirran (2007), Kortessuoman ym. (2003) ja Roosen ja Rutasen (2014) tutkimukset käsittelevät lapsen tutkimushaastattelua keinona kerätä tietoa lapsen kokemukista.

5.2.1 Haastatteluun valmistautuminen

Lapsilta haastattelemalla kerätty tieto on altista virheille muun muassa lasten johdateltavuuden takia. Lapset ovat yleisesti ottaen herkkiä tarkkailemaan aikuisten reaktioita heidän vastauksiinsa, mikä voi ohjata lasta vastaamaan tietyllä tavalla. Haastattelijan taidot ja haastatteluun valmistautuminen vaikuttavat haastattelujen onnistumiseen merkittävästi. (Kortesuoma – Hentinen – Mikkonen 2003: 440)

Lasten haastatteluissa ja tulosten tulkinnassa erityisesti tulee huomioida lasten kehitystaso ja yksilöllisyys ennemmin kuin biologinen ikä. (Kortesuoma ym. 2003: 440). Lapsen aikakäsitys, kielelliset kyvyt ja temperamentti ovat tärkeitä vuorovaikutuksessa huomioitavia tekijöitä. Lapsen vastauksia on helpompi tulkita, kun haastattelijalla on tarvittavat esitiedot ja hän on tutustunut lapseen. (Vasquez 2000: 2.)

Lapsen haastattelun suunnittelemisessa tulee huomioida, että haastattelut ovat luonteeltaan hyvin muuntuvia; niiden tunnelma, teema ja intensiteetti aaltoilevat. Liian tarkat suunnitelmat estävät tilannekohtaisen jouston ja eläytymisen. Haastattelijan ei kannata etsiä yhtä samanlaista kaavaa, vaan ennemmin olla luova ja joustava. Välillä haastattelut onnistuvat paremmin tietyn ennakkotavoitteen suhteen monien tekijöiden yhteisvaikutuksen tuloksena, kun taas välillä eivät. (Roos, Rutanen 2014: 42.)

THL on Lastensuojelun käsikirjassa julkaissut ohjeistuksen lapsen mielipiteen selvittämiseen. Ohjeistuksessa todetaan, että mielipiteen selvittäminen vaatii aikuiselta aktiivista vuorovaikutusta. Lapsen tulee kokea, että hänen puheensa on tärkeää, kiinnostavaa ja että hänellä on vapaus ilmaista itseään. Lapsen mielipiteen selvittämisessä tulisi haastattelijan kiinnittää huomioita omiin odotuksiinsa, haastattelun tunnesävyyn ja lapsen tiedollisiin taitoihin. Lapselle tulee aina selittää mielipiteen kuulemisen tarkoitus. Lapsella on myös aina oikeus olla vastaamatta kysymyksiin. Lapsen tulee myös tietää, että vaikka hän voi vaikuttaa asioihin, aikuiset tekevät lopulliset päätökset. Lapsen mielipiteen selvittämisessä voidaan käyttää apuna myös leikkejä ja piirustuksia. (THL n.d.)

5.2.2 Haastatteluympäristön vaikutus

Lapset liikkuvat eräässä tutkimuksessa haastattelujen aikana paljon. Kotiympäristö mahdollisti vapaan liikkumisen ja lapset odottivat haastattelijankin liikkuvan. (Helavirta

2007: 634–637.) Liikkuminen monipuolisti haastatteluja. Monet lapset kertoivat luontevasti itsestään ja arjestaan esineiden kautta. Myös tilankäyttö tuki lasten kerrontaa. Liike ja liikkuminen voivat olla lapselle myös keinoja viestittää asioita, joille on vaikeaa löytää sanoja. Kokemuksia voi välittää liikkeen, eleiden ja ilmeiden avulla. Toisaalta liike ja liikkuminen voivat toimia kokemuksen tiedostamisen apuna. Monilla lapsilla liike, esineet ja piirustukset kompensoivat sanallista vähyyttä. (Helavirta 2007: 634–639.)

Helavirta toteutti haastattelut lasten kodeissa, koska ajatteli sen olevan lapsille mieluisa ja tutkimukseen soveltuvin haastatteluympäristö. Mielestäni kuntoutuksessa lapsen haastattelemisessa tulisi myös tiedostaa ympäristön vaikutus; miten lapsi voi käyttää tilaa, liikkua, näyttää ja kertoa arjestaan haastatteluun valitussa paikassa? Mikä on terapiaympäristö ja onko se lapselle ennestään tuttu tai mieluisa? Vanhemman läsnäolo haastattelutilanteissa on myös asia, jonka vaikutus tulee huomioida. Vanhemman läsnäolo haastattelutilanteessa voi joko tuoda lapselle turvallisuuden tunnetta tai tarjota aikuiselle mahdollisuuden kontrolloida tilannetta ja lasta (Helavirta 2007: 636).

5.2.3 Haastattelun aloittaminen

Haastattelun alussa haastatteli esittelee itsensä lapselle. On tärkeää, että lapsi voi tuntea olonsa rentoutuneeksi ja tietää, miksi häntä haastatellaan. (Vasquez 2000: 2). Haastattelijan on ennen varsinaista haastattelua hyvä tutustua lapseen. Vuorovaikusta voi aloittaa esimerkiksi leikkimällä lapsen kanssa ennen haastattelun aloittamista. Kortesuoman ym. (2003: 438) tutkimuksessa lapset saivat aluksi piirtää haastattelun aiheesta kuvan, josta he sen jälkeen keskustelivat haastattelijan kanssa. Piirtäminen oli lapsille mieluisaa ja se nähtiin keinona rakentaa luottamusta ja orientoitua tutkimuksen aiheeseen. Myös toisessa tutkimuksessa piirtäminen toimi orientaatiomateriaalina ja monien lasten oli helppo aloittaa keskustelu piirrosten avulla (Roos – Rutanen 2014: 34). Helavirta hyödynsi myös piirtämistä ja sadutusmenetelmää haastatteluissaan. Toiminnallisten välineiden käytön tutkimuksissa on todettu voivan antaa lapsille aikaa ajatella. Menetelmien vaarana on, että ne voivat tietyissä tilanteissa suunnata lapsen ajattelua pois itse asiasta ja antaa lapsille väärän signaalin siitä, mitä heiltä odotetaan. (Helavirta 2007: 636–638.)

Lapset voivat olla hämmentyneitä tilanteessa, jossa aikuinen kyselee heiltä asioita. Päivittäisissä keskusteluissa aikuiset usein dominoivat keskustelua ja lapset vastaavat lyhyesti, joten lapsi saattaa olettaa, että haastattelu etenee niin. Haastattelun aloituksen kannalta on tärkeää, että lapsi saa aikaa sopeutua tilanteeseen ja tottuu puhumaan haastattelijalle. Luottamuksen rakentamisen kannalta keskeistä on aikuisen vuorovaikutus, jonka tulee olla ystävällistä, rentoutunutta ja osoittaa aitoa kiinnostusta lapseen. (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 10–12.)

5.2.4 Lapsen näkökulma esiin

Lapsen haastattelun aloitusvaiheen jälkeen on aika siirtyä haastattelun aiheisiin, esimerkiksi kertomalla lapselle että nyt on aika puhua muista aiheista. Tähän vaiheeseen kuuluvat avoimet kysymykset haastattelun teemoista, esimerkiksi alkuhaastattelun ``Mitä sinä tykkäät tehdä kotona?`` Lapsen näkökulmaa neuvotaan selvittämään kannustamalla lasta kertomaan lisää esiin nostamastaan aiheesta. Avoimilla kysymyksillä, kannustamalla lasta kertomaan lisää ja jatkokysymyksillä haastattelu etenee aiheesta toiseen. (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 17.)

Roosin ja Rutasen (2014: 36–37) haastattelutilanteissa lasten aktiivisuus kerronnassa vaihteli. Välillä lapset tuottivat *vahvaa kerrontaa*, jolloin lapsen kerronta oli runsasta ja hän tuotti sisältöjä ja rakennetta keskusteluun. Välillä taas lasten vastaukset olivat hyvin lyhyitä tai lapsi oli hiljaa ja aikuinen oli pakotetusti pääasiassa äänessä, jolloin lapsen *kerronta* oli *ohutta*. Joidenkin lasten kerronta oli koko haastattelun ajan melko vahvaa tai melko ohutta, mutta osalla lapsista vahva ja ohut kerronta vuorottelivat ja aaltoilivat haastattelutilanteessa. Haastattelijan voi olla hyvä kiinnittää huomiota siihen, mitkä tekijät saavat lapsen aktivoitumaan kerronnassaan ja mitkä hiljentävät hänet.

Välillä lapsen haastatteluissa käännyttiin haastattelijan näkökulmasta sivuraiteille. Voi kuitenkin olla viisainta kuunnella lapsen asia rauhassa loppuun ja sen jälkeen ohjata keskustelua hienovaraisesti takaisin aiheeseen, jotta lapsi kokee mielipiteensä tärkeäksi ja luonteva keskusteluilmapiiri pysyy yllä. (Roos – Rutanen 2014: 38.)

5.2.5 Yhteinen kieli

Haastattelijan on mukautettava kysymystekniikkansa ja kysymykset sopiviksi lapsen ikään ja kehitystasoon. Saman ikäistenkin lasten kyvyssä ymmärtää ja sanavarastossa voi olla suuria eroja. Jos lapsen on syystä tai toisesta hankala ymmärtää abstrakteja käsitteitä, kannattaa puhua mahdollisimman konkreettisista asioista ``tässä ja nyt``. (Kortesuoma ym. 2003: 438.)

Haastattelemisen tiedonkeruun menetelmänä antaa tilaa yllätyksellisille vastauksille, mikä vaatii haastattelevalta henkilöltä herkkyyttä ja taitoa kysyä jatkokysymyksiä. Lapsille ominainen puhetapa: rönsyilevyys, nopeat assosiaatiot asiasta toiseen sekä kehon ja liikkeen hyödyntäminen puheessa haastaa myös osaltaan haastattelijaa. (Helavirta 2007: 633.)

Haastattelutilanteissa olisi tärkeää puhua lapsen kielellä eli lapsen käyttämin käsittein. Lapset voivat ymmärtää arkisetkin käsitteet eri tavalla kuin haastattelija. Esimerkiksi tutkimuksessa todettiin, että käytettäessä termiä ``aikuiset`` lapset eivät kohdentaneet vastauksiaan päiväkodin aikuisiin, vaikka keskustelu koskikin päiväkodin aikuisia. Sen sijaan kun käytettiin päiväkodin aikuisten etunimiä, lapset puhuivat heistä. Lasten omien ilmaisujen käyttäminen helpottuu haastattelun edetessä pidemmälle ja haastattelijan tutustuessa lapseen. (Roos – Rutanen 2014: 38–42.)

Kielen ja kommunikaation haasteet voivat vaikuttaa haastattelun käyttöön monilla asiakkaila. Yksi potentiaalinen tapa kiertää haasteita on keskustelumatto-menetelmä, joka on kehitetty tukemaan keskusteluun osallistumista ja mielipiteen ilmaisua henkilöillä, jotka eivät käytä puhetta kommunikointiin (papunet 2015). Sitä on käytetty selvittämään vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käyttävien lasten mielipiteitä sosiaalihuollon tuen ja palveluiden tuloksista. Tutkijoiden mukaan menetelmää voisi hyödyntää monissa eri tutkimuksen, terveydenhuollon ja koulutuksen konteksteissa (Rabiee – Sloper – Beresford 2005: 394.) Keskustelumatto-menetelmässä havainnollistetaan asioita kuva-tai sanakorteilla, jotka jäsentävät keskustelun kulkua. Keskustelumatto ei ole puhetta korvaava menetelmä vaan apuväline haastattelutilanteisiin. Sitä voidaan käyttää eri ikäisten puhevammaisten lasten ja aikuisten kanssa. Puhuvilla henkilöillä sitä voidaan käyttää ajattelun ja muistamisen tukena. (papunet 2015.)

5.2.6 Kysymystyyppien vaikutus lasten vastauksiin

Lapsen vastaamista helpottaa kysymysten liittäminen lapsen arkeen ja lähimenneisyyden tapahtumiin (Roos – Rutanen 2014: 38). Helavirta (2007: 634) toteaa, että kysymys-vastausasetelma tuntuu liian jäykältä ja lapsen luonnolliseen kerrontatyyliin sopimattomalta. Haastattelutilanteen luominen mahdollisimman luontevaksi ja vuorovaikutukselliseksi vaatii herkkyyttä, tilan antamista lapsen omalle kerronnalle ja lapsen aitoa kuulemistä. Lasten voi olla helppo puhua tunteistaan kokemustensa kautta, mikä voi osaltaan lisätä haastattelun keskustelunomaisuutta (Kortesuoma ym. 2003: 440.)

Avoimet kysymykset antavat lapselle mahdollisuuden valita, mitä yksityiskohtia hän kertoo (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 23). Lapset kertovat asioista totuudenmukaisesti iästä riippumatta todennäköisemmin, kun kysymykset ovat avoimia. Tällöin lasten vastaukset ovat myös pidempiä ja yksityiskohtaisempia. Avoimet kysymykset eivät rajaa lapsen ajattelua vain tiettyyn aiheeseen, vaan antavat lapsen hakea tietoa muististaan laajemmin. Suljetut tai erittäin fokusoidut kysymykset rajoittavat vastauksen pituutta ja laajuutta. (La Rooy ym. 2015: 4–5) Avoimet kysymykset antavat lapselle mahdollisuuden kertoa asioista omasta näkökulmasta ja haastattelijalle mahdollisuuden tutustua lapsen ajatteluun (Vasquez 2000: 1). Avointen kysymysten voidaankin nähdä antavan haastattelussa kontrollia haastattelun eteenemisestä lapselle, jolloin lapsesta tulee haastattelun tiedonantaja, joka määrittää haastattelun sisältöä ja sanastoa. (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 2.)

Spesifien kysymysten avulla haastattelija saa tietoa lapsen mainitsemista asioista, kun yksityiskohdat ovat tärkeitä. Haastattelijan on hyvä muistaa, että lapsilla on taipumus yrittää vastata spesifeihin kysymyksiin, vaikka heillä ei olisi tietoa aiheesta. (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 34.) Suljettuihin kysymyksiin on rajallinen määrä vastausvaihtoehtoja, esimerkiksi ei tai kyllä. (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 24) Kysymyksiä, joihin lapsi voi vastata ``kyllä`` tai ``ei`` on hyvä välttää niiden epäluotettavuuden vuoksi (Kortesuoma ym. 2003: 439).

Lapsen vastaukset kannattaa hyväksyä kriitikittä varsinkin haastattelun alkuvaiheessa (Kortesuoma ym. 2003: 440). Kysymysten toistaminen voi antaa lapselle vaikutelman, että hänen vastauksensa oli väärä, joten tätä kannattaa välttää (THL n.d.). Haastattelija voi palata aiheeseen myöhemmin kysymällä samaa asiaa eri tavalla. Jos haastattelija haluaa tarkistaa, ymmärsikö hän lapsen ilmaisun oikein, hän voi toistaa lapsen väittämän. (Kortesuoma ym. 2003: 439–440.)

Hypoteettiset kysymykset voivat tehdä tilanteesta leikinomaisemman ja siten luontevamman lapselle. Hypoteettiset kysymykset voi muodostaa positiivisiksi niin, ettei yksikään vastaus ole parempi kuin toinen, mikä voi vähentää lapsen pelkoa siitä, että hänen vastauksensa olisi väärä. Esimerkiksi laadullisessa tutkimuksessa, jonka aiheena oli lasten kokemukset kivusta, haastattelija kysyi lapselta ``Jos minä en tietäisi ollenkaan, mitä kipu on, miten sinä kuvailisit sitä minulle niin, että ymmärtäisin? `` (Kortesuoma ym. 2003: 439–440.)

5.2.7 Haastattelun päätös

Haastattelemisen tulee päättyä, kun lapsi selvästi ilmoittaa, ettei hänellä ole enempää kerrottavaa. Keskustelun lopettamisen raja oli tutkimuksessa varsin häilyvä lasten kertomisinnokkuuden vaihdellessa äärilaidasta toiseen varsin nopeasti. Päätös haastattelun lopettamisesta on haastattelijalla, mutta lapsen selvää aloitetta haastattelun lopettamisesta on syytä kunnioittaa. Haastattelun tulisi aina päättyä lapsen näkökulmasta myönteiseen asiaan, joka tutkimuksessa oli lapsen mahdollisuus kysyä haastattelijalta jotain. (Roos – Rutanen 2014: 39–41.)

Haastattelun lopussa haastattelijan tulee varmistaa lapselta, että hän sai kertoa kaikista tarpeelliseksi kokemistaan asioista aiheeseen liittyen. Lisäksi lapselle tulee tarjota mahdollisuus kysyä asioita haastattelijalta. (Fact-finding Child Interview Protocol 2010: 26.)

6 Pohdinta

Työn tavoite oli kehittää Terapiatalo Tonus Oy:lle lapsen alkuhaastattelulomake sekä koota yhteen terapeuteille hyödyllistä tutkimustietoa lapsen haastattelemisesta. Työtä ohjaavat kysymykset olivat: ``Millaisia teemoja lapsen alkuhaastattelun tulisi kuntoutuksen ammattilaisten mielestä sisältää?`` sekä ``Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?``

Lähestyin aihepiiriä ihmisoikeusnäkökulmasta. Vammaisia lapsia koskevia keskeisiä ihmisoikeussopimuksia ovat Lapsen oikeuksien yleissopimus ja Vammaisten

oikeuksien yleissopimus. Työ toteutui terapeuttien vastausten ja tutkimustiedon vuoropuheluna. Kehittämistehtävän tuotos, lapsen alkuhaastattelulomake, muodostuu neljästä teemasta: vahvuudet, mieltymykset tavoitteet ja terapiasta kertominen. Kolmeen ensimmäiseen teemaan liittyvät kysymykset ovat ``Missä olet hyvä?``, ``Mistä pidät?`` ja ``Mitä haluaisit osata?`` Teemoihin liittyy apukysymyksiä, joita terapeutti voi valita yksilöllisesti.

Kuntoutusalan ammattilaisten kannattaa tutkimustiedon valossa lapsen alkuhaastatteluissa kiinnittää huomioita haastatteluun valmistautumiseen, haastatteluympäristöön, haastattelun rakenteeseen, yhteiseen kieleen ja kysymystyyppeihin. Haastattelijan tulee olla tietoinen vaikutuksestaan lapsen vastauksiin.

Lapsen haastattelemiseen liittyvät teoriat eivät välttämättä ole tuttuja kuntoutuksen ammattilaisille, sillä kuntoutusosalalla lapsen haastattelemista tiedonkeruun metodina on tutkittu vähän. Myös vammaisten lasten kokemuksia osallistumisesta on tutkittu Suomessa vähän. Esimerkiksi Kelan tutkimuksessa, jossa selvitettiin asiakkaiden odotuksia ja arvioita vaikeavammaisten lääkinnällisestä kuntoutuksesta, vain aikuisten ja nuorten kokemuksia kysyttiin heiltä itseltään. Lasten osalta kokemuksista kertoivat vanhemmat. (Järvikoski ym. 2009: 181–192.) Kuitenkin monilla kuntoutuksessa käyvillä lapsilla on näkemyksiä, halu osallistua ja keinoja ilmaista itseään, jos tutkimusmenetelmät ovat kohderyhmälle sopivia. Lasten osallistuminen kuntoutukseen voidaan nähdä aikaa ja resursseja vievänä varsinkin jos osallistuminen vaatii erikoisjärjestelyjä (Invalidiliitto 2008: 19–20). Tällöin on riski, että lapsen osallistuminen jää muun toiminnan jalkoihin esimerkiksi ajan tai rahan säästämiseen vedoten.

Yrityksessä oltiin tyytyväisiä paitsi alkuhaastatteluun myös lapsen haastattelemista koskevaan teorian tietoon, mitä minulta ei alun perin edes pyydetty. Kiinnostuin itse tästä aiheesta prosessini aikana, kun luin tutkimuksia lapsen haastattelemisesta ja huomasin, miten monet asiat vaikuttavat haastattelun onnistumiseen. Minulle syntyi vaikutelma, että tämä tieto auttaisi terapeutteja lapsen haastatteluiden toteuttamisessa.

Prosessin alkuvaiheeseen sisältyi paljon epävarmuutta, sillä tiedossani oli vain päämäärä, mutta valmista viitekehystä tai menetelmiä ei ollut. Työ vaati tässä vaiheessa luovuutta ja epävarmuuden sietokykyä. Kävin läpi suuren määrän tietoa ja tutkimuksia etsiessäni sopivaa viitekehystä. Havaitsin, että lapsen alkuhaastattelua ei

voisi rakentaa yksin teoriaan perustuen, sillä vastaavia menetelmiä ei ollut saatavilla internetissä tai kirjallisuudessa. Sopivan tiedonkeruumenetelmän valinta oli haastavaa. Prosessi helpottui, kun minulla oli luonnos lapsen alkuhaastattelusta, johon yhteistyökumppani oli tyytyväinen ja selkeä suunta kehittämistyölleni. Sähköpostikysely osoittautui opinnäytetyöni kannalta toimivaksi tiedonkeruun menetelmäksi. Jälkeenpäin katsottuna juuri terapeuttien sähköpostikyselyn toteuttaminen kehittämistehtävässä auttoi minua luomaan lapsen alkuhaastattelusta yritykselle, terapeuteille ja asiakaskunnalle sopivan. Minut yllätti prosessin aikana se, miten moni asia vaikuttaa lapsen haastattelun onnistumiseen ja miten lapsen haastattelemineen on jo suhteellisen tutkittu metodi eri tieteenaloilla.

Pyysin marraskuussa 2016 yhteyshenkilöni kuvaamaan, mikä lapsen alkuhaastattelun hyöty on yritykselle, terapeuteille ja lapselle. Yritykselle alkuhaastattelu tulisi toimimaan hyödyllisenä työkaluna, joka yhtenäistäisi käytäntöjä ja toisi tietyn laadun. Lisäksi alkuhaastattelu olisi perehdytys uusille työntekijöille. Terapeuteille lapsen alkuhaastattelu olisi työväline ja tiedonhankintaväline. Valmis pohja toisi helppoutta, systemaattisuutta ja struktuuria lapsen haastattelemiseen. Alkuhaastattelu myös auttaisi kuntoutuksen tavoitteiden laatimisessa. Alkuhaastattelun avulla myös voisi olla varma, että tulee kysyneeksi lapselta itseltään hänelle tärkeitä asioita. Hyöty lapselle olisi, että hän tulisi oikeasti kuulluksi ja olisi varmasti osallisena. Hän saisi tietää, että aikuiset pitävät hänen asioitaan tärkeinä ja hän saisi olla huomion keskipisteenä. Haasteita haastattelemisessa olisivat terapeuttien mielestä lapsen ja aikuisen suhde ja haastattelutilanteen luominen lapselle voimauttavaksi.

Moni terapeutti panosti työhöni kyselyn vastauksissa ja kommentoimalla työtäni tai esiin nostamiani aiheita. Prosessin eri vaiheissa sain terapeuteilta rakentavaa palautetta, joka auttoi minua kehittämään työtäni oikeaan suuntaan. Olin erityisen tyytyväinen siihen, että muutama fysio- ja toimintaterapeutti testasi alkuhaastattelua asiakkaidensa kanssa.

Lapsen alkuhaastattelu on jo opinnäytetyöprosessini loppuvaiheessa otettu yrityksessä käyttöön, jolloin opinnäytetyöni vaikuttaa konkreettisesti yrityksen käytänteisiin. Terapeutit pohtivat haastattelun vaikutusta lapsen motivaatioon terapiassa: kun terapeutti kyselee lapsen mielenkiinnon kohteista, myös lapsen motivaatio kuntoutukseen voi lisääntyä. Lapsen alkuhaastattelu voi vaikuttaa myös vanhempien asenteisiin lapsen osallistumista kohtaan. Kun lapsen kuulemisesta tulee

automaattinen osa terapiaa, vanhemmatkin ymmärtävät, miten tärkeää on että myös lapsen näkemykset huomioidaan kuntoutusprosessissa.

Haastava mutta kiinnostava tutkimusaihe jatkossa olisi selvittää, miten lapset kokevat osallistumisensa, tavoitteensa tai vaikutusmahdollisuutensa terapiassa. Erityisesti alle teini-ikäisten vammaisten lasten kokemuksia osallistumisesta kuntoutuksessa olisi mielestäni syytä tutkia lisää. Olisi myös syytä selvittää, mitä asioita terapeuttien tulee ottaa huomioon teini-ikäisten kuntoutujien haastattelutilanteissa.

Lähteet

Aula, Maria Kaisa 2011. Lapsiasiavaltuutetun esipuhe teoksessa ``Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi`` Toim. Anne Hujala. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10 Verkkodokumentti.
<http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/erityistuki_lapsi.pdf> Luettu 15.1.2016.

Autti- Rämö, Ilona 2008 teoksessa Kuntoutus. Duodecim. Rissanen, Paavo – Kallanranta, Tapani – Suikkanen, Aso (toim.) Kustannus Oy Duodecim. 2. painos.

CRC/C/FIN/CO/4. 17.6.2011. Lapsen oikeuksien komitea. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. Verkkodokumentti. Luettu 1.6.2016.

Franklin, Anita – Sloper, Patricia. Supporting the Participation of Disabled Children and Young People in Decision-making. Children & Society, Volyme 23, (2009). Verkkodokumentti. Luettu 15.9.2016.

Heinonen, Hanna 2014. Alkusanat. Lasten osallistumisen etiikka – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Lastensuojelun keskusliitto. Verkkodokumentti. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf> Luettu 27.5.2016.

Helavirta, Susanna, 2007, Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainoilua. Yhteiskuntapolitiikka 72 2007. Verkkodokumentti.
<<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101030/helavirta.pdf?sequence=1>> Luettu 26.5.2016.

Hipp, Tiia – Palsanen, Kati (toim.) 2014. Lasten osallistumisen etiikka. – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf>

Hujala, Anne (toim.) 2011. Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10. Jyväskylä
<http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/erityistuki_lapsi.pdf>

Jeglinsky, Ira – Brogren Carlberg, Eva – Autti-Rämö, Ilona 2014. How are actual needs recognized in the content and goals of written rehabilitation plans? Disability and Rehabilitation, Volume 36, Issue 6. Verkkodokumentti.
<<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3109/09638288.2013.797511>> Luettu 5.1+.2016.

Järvikoski, Aila –Hokkanen, Liisa – Härkäpää, Kristiina 2009. Asiakkaan äänellä. Odotuksia ja arvioita vaikeavammaisten lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Kuntoutussäätiö. Helsinki 2009. Verkkodokumentti.
<https://kuntoutussaatio.fi/files/161/Asiakkaan_aanella.pdf> Luettu 5.9.2016.

Kiinni elämässä – Oivalluksia ja onnen pilkahduksia. Invalidiliiton julkaisuja O.35, 2008. Toimittanut: Katri Koskinen. Verkkodokumentti.
<http://inport2.invalidiliitto.fi/www_Kiinni_elamassa.pdf> Luettu 7.11.2016.

Kiviranta, Tuula – Sätälä, Heli – Suhonen-Polvi Hanna – Kilpinen-Loisa, Päivi – Mäenpää Helena 15.1.2016. Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus. Suositus. Suomen lastenneurologinen yhdistys. <<http://slny-fi-bin.directo.fi/@Bin/605266e1ded4ce84bab5058d90a0a979/1471591858/application/pdf/179891/SLNY%20Lapsen%20ja%20nuoren%20hyva%CC%88%20kuntoutus-15-1-2016.pdf>>

Kortesuoma, Riitta-Liina – Hentinen, Maija – Nikkonen, Merja 2003. Conducting a qualitative child interview: methodological considerations. Journal of Advanced Nursing 42 (5). Verkkodokumentti. Luettu 5.9.2016.

Koski, Sari 2015. Vammaisten yleissopimuksen ratifiointi. Eduskunta. Verkkodokumentti.
<https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx> Luettu 1.6.2016.

Lapsen mielipiteen selvittäminen. n.d. Lastensuojelun käsikirja. THL. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-valmistelu/lapsen-mielipiteen-selvittaminen>> Luettu 30.8.2016.

Lapsen oikeus osallistua kuntoutumiseensa – Lapsen edun arviointi, LOOK-hanke. 2015. Metropolia. Verkkodokumentti. Luettu 18.8.2016
<http://www.metropolia.fi/palvelut/hankeyhteisty/tutkimus-ja-kehityshankkeet/look-lapsen-oikeus-osallistua-kuntoutumiseensa/>

Lapsen osallisuus. Lastensuojelun työkirja. Päivitetty 16.5.2016. THL. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>> Luettu 26.5.2016.

La Rooy, David – Brubacher, Sonja P. – Aromäki-Stratos, Anu – Cyr, Mireille – Hershkowitz, Irit – Korkman, Julia – Myklebust, Trond – Naka, Makiko – Peixoto, Carlos E. – Roberts, Kim P. – Stewart, Heather – Lamb, Michael E. The NICHD protocol: a review of an internationally- used evidence-based tool for training child forensic interviewers 2015.
<https://pure.royalholloway.ac.uk/portal/files/25583793/La_Rooy_TheNICHD_Protocol_Author_2015.pdf>
Emerald Group Publishing. Verkkodokumentti. Luettu 5.10.2016.

Launiainen, Helena – Sipari, Salla 2011. Lapsen hyvä kuntoutus käytännössä. Helsinki: Vajaaliikkeiden Kunto ry. Verkkodokumentti.
<http://www.vlkunto.fi/julkaisut/Kuntoutus_1-190.pdf> Luettu 10.4.2016

Livingston, Michael H – Stewart, Debra – Rosenbaum, Peter L – Russell, Dianne J. Exploring issues of participation among adolescents with cerebral palsy: what's im-

portant to them? Physical & occupational therapy in pediatrics August 2011, Vol.31 (3). Verkkodokumentti. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21488708>> Luettu 10.9.2016.

Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? n.d. Unicef. Verkkodokumentti. <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>> Luettu 25.5.2016.

Paltamaa, Jaana – Karhula, Maarit – Suomela-Markkanen, Tiina – Autti-Rämö, Ilona 2011. Hyvän kuntoutuskäytännön perusta. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Verkkodokumentti. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24581/Hyvan%20kuntoutuskaytannon%20perusta.pdf>> Luettu 20.5.2016

Pietiläinen, Erja 2015, referaatti Kirsi Pollarin artikkelista ``Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille``. Lapsen oikeudet. THL. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/lapsen-oikeudet>> Luettu 1.6.2016.

Rabiee, Parvaneh – Sloper, Patricia – Beresford, Bryony 2005. Doing Research with Children and Young People Who Do Not Use Speech for Communication. Children & Society Volyme 19 (2005): Verkkodokumentti. Luettu 5.9.2016.

Santavuori, Risto 2011. Medialeikin ohjauskirja (luku 5). Kirkkonummen varhaiskasvatus. Verkkodokumentti. < <http://medialeikki.fi/menetelma/reseptikirja.pdf>> Luettu 26.5.2016.

Sopimus lyhennettynä. n.d. Unicef. Verkkodokumentti. <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>> Luettu 8.11.2016

STATE OF MAINE 2010: Child and Family Services. Fact-Finding Child Interview Protocol. Verkkodokumentti. <<http://nrccps.org/wp-content/uploads/maine-protocol-1010pdf1.pdf>> Luettu 3.9.2016.

Stenvall, Elina 2013. Osallistu, osallista, ole osallinen – mistä oikein on kyse? Alue ja Ympäristö. Keskustelupuheenvuoro/ kommentti. <http://www.ays.fi/aluejaymparisto/pdf/aluejaymp_2013_1_s75-76.pdf>

Strukturoidun haastattelurungon käyttö. 10.7.2006. Näytönastekatsaus. Käypä hoito. Verkkodokumentti. <<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus;jsessionid=1E79EA48857D365B358FC7EBC4913C87?id=nak01054>> Luettu 5.10.2016.

Suomen kuntaliitto ja FYSI ry 2007. Fysioterapianimikkeistö. Verkkodokumentti. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/nimikkeistot-luokitukset/kuntoutuserityistyontekijoiden-nimikkeistot/Documents/Fysioterapianimikkeist%C3%B6_2007.pdf> Luettu 30.5.2016.

Terapiatalo Tonus Oy:n verkkosivut 2016. Verkkodokumentti
<<http://www.tonus.fi/index.php>> . Luettu 7.11.2016.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.
Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi Oy.

Vasquez, Rosemary 2000. Interviewing Children. Excerpts from an article for Court Appointed Special Advocates to help professional evaluators interview children. Verkkodokumentti.
<http://www.hunter.cuny.edu/socwork/nrcfcpp/downloads/Interviewing_Children_0508.pdf> Luettu 15.9.2016.

Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus uudistuu vuonna 2016. Kela 15.5.2015. Verkkodokumentti. <<http://www.kela.fi/-/vaikeavammaisten-laakinnallinen-kuntoutus-uudistuu-vuonna-2016>> Luettu 5.9.2016.

Vänskä, Nea – Sipari, Salla – Pollari, Kirsi 2016. Lasten osallistumista ja toimijuutta vahvistavat kuntoutuksen hyvät käytännöt kirjallisuudessa. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kelan tutkimus. Verkkodokumentti.
<<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161355/Tyopapereita94.pdf?sequence=1>> Luettu 12.9.2016.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. n.d. Unicef. Verkkodokumentti.
<https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf> Luettu 1.6.2016

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2015. Suomen YK-liitto. Verkkodokumentti.
<http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf> Luettu 1.6.2016

4- 5- vuotias. n.d. Vanhempainnetti. MLL. Verkkodokumentti.
<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/4_5-vuotias/> Luettu 31.8.2016.

Sähköpostikyselyn saatekirje fysio- toiminta- ja puheterapeuteille

Hyvä terapeutti,

Olen Metropolia AMK:n fysioterapeuttiopiskelija ja teen opinnäytetyötäni yhteistyössä Terapiatalo Tonuksen kanssa. Opinnäytetyön tuloksena syntyy haastattelurunko, jonka käyttö voisi edistää lapsen osallisuutta kuntoutuksessaan. Tuotos on Tonuksen terapeuttien vapaasti käytettävissä. Haastattelurunkoa voisi hyödyntää esimerkiksi terapian tavoitteiden asettamisessa ja motivointikeinona. Haastattelurunko on suunniteltu fysio- ja toimintaterapeuttien työkaluksi, mutta sitä voivat hyödyntää myös muut lapsen kanssa työskentelevät ammattiryhmät. Haastattelurunko on suunniteltu 5-10- vuotiaille.

Tämä viesti on lähetetty kaikille Tonuksessa työskenteleville terapeuteille. Vastaamalla seuraaviin kysymyksiin autat kehittämään haastattelurungosta sellaisen, että se palvelee lasten kanssa työskenteleviä terapeutteja mahdollisimman hyvin. Kirjallisuuden ja tämän sähköpostikyselyn avulla rakennan haastattelurungon ja kokoan tietoa sen tueksi.

Voit vastata jättämällä tulostetun vastauksesi Tonuksen toimistosta löytyvään postilaatikkoon, jolloin vastaaminen on nimetöntä. Käsittelen vastauksenne ehdottoman luottamuksellisesti eivätkä vastauksenne päädy ulkopuolisten käsiin. Vastaaminen on täysin vapaaehtoista. Sähköpostikyselyn tuloksia hyödynnetään opinnäytetyössä anonymisti niin, ettei kenenkään vastausta voi yhdistää kyseiseen henkilöön.

Opinnäytetyö julkaistaan osoitteessa www.theseus.fi joulukuussa 2016. Lisäksi toimitan työstäni paperiversion Terapiatalo Tonukselle.

Toivon vastauksia 20.6.2016 mennessä.

Haastattelussa on 8 avointa kysymystä ja vastaaminen vie noin 30 minuuttia.

Kiitos vastauksistasi!

Elina Kosonen

elina.kosonen@xxxxxxx.xx, 040xxxxxxxxx

Terapeuttien sähköpostikyselyn kysymykset

1. Miten mielestäsi seuraavia teemoja kannattaa käsitellä/huomioida 5- 10 vuotiaan lapsen kanssa?

a) lapsen mielenkiinnon kohteet

b) lapsen motivaatio ja omat tavoitteet

c) kuntoutus ja sen tarkoitus - miksi kuntoutusta?

2. Miten terapeutti voi auttaa lasta asettamaan itselleen tavoitteita?

3. Miten terapeutti voi osaltaan vaikuttaa lapsen osallisuuteen * kuntoutuksessa?

4. Miten terapeutti voi motivoida lasta (ja perhettä) kuntoutukseen ja kuntoutumista tukeviin elämäntapoihin?

5. Miten terapeutti voi osaltaan tukea lapsen tervettä itsetuntoa/itseluottamusta?

6. Miten lapsen ja vanhempien kanssa kannattaa mielestäsi keskustella lapsen erityisyydestä/ vammasta? Mitä sanoja kannattaa käyttää?

7. Mitä kysymyksiä sinun mielestäsi haastattelurungossa (joka käydään läpi uuden asiakkaan kanssa tai jakson alussa) tulisi olla lapselle?

8. Onko muuta, mitä haluaisit sanoa aihepiiriin liittyen?

Kiitos vastauksistasi!

*``Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vastavuoroisuus on olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu. ``-

Lapsen osallisuus 2016. THL. <[https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-](https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus)
kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus

Lapsen alkuhaastattelu

Lapsen nimi:

Läsnäolijat:

Aika ja paikka:

Missä olet hyvä? (Vahvuudet)

Millainen sinä olet?

Mikä on sinulle helppoa?

Mitä osaat tehdä hyvin?

Missä olet taitava?

Mistä pidät? (Mieltymykset)

Mitä tykkäät tehdä kotona / koulussa/ päiväkodissa/ muissa tärkeissä paikoissa?

Mitkä ovat lempileikkejäsi?

Harrastatko jotain? Mitä teet koulun/päiväkodin jälkeen?

Mitkä ovat tärkeitä asioita? Ketkä ovat tärkeitä ihmisiä?

Mitkä ovat sinun lempivärejäsi? Mikä on lempiruokaasi?

Jos saisit tehdä vapaapäivänäsi ihan mitä tahansa, mitä tekisit?

Mitä haluaisit osata? (Tavoitteet)

Mitä haluaisit osata?

Mitä haluaisit tehdä?

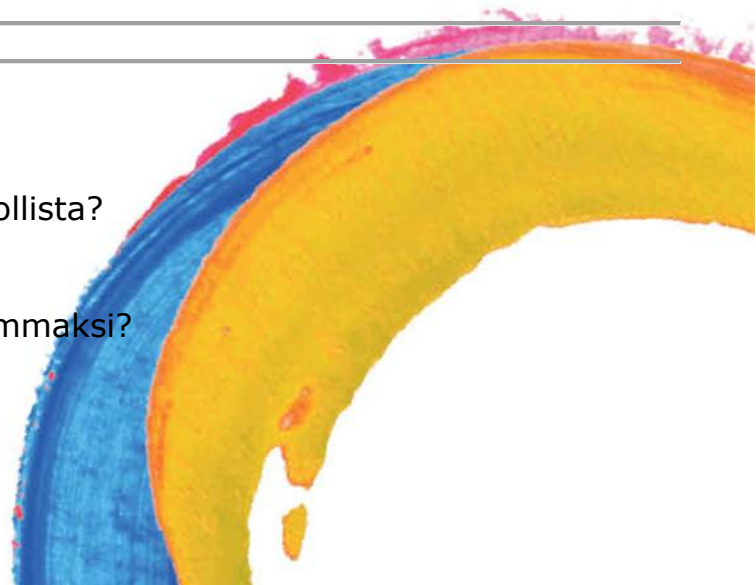
Mitä haluaisit muuttaa, jos se olisi mahdollista?

Mitä haluaisit oppia?

Mitä haluat harjoitella?

Onko jotain, missä haluaisit tulla taitavammaksi?

Mitä haluaisit kokeilla?

Mitä haluaisit harrastaa?

Mikä on mielestäsi vaikeaa kotona/ koulussa/ päiväkodissa?

Missä asioissa tarvitset aikuisen apua?

Terapiasta kertominen

Mitä sinun mielestäsi on fysioterapia/ toimintaterapia/ puheterapia?

Jännittääkö joku asia täällä?

Onko jotain, mitä haluaisit kysyä?

Lapselle terapiasta kertominen hänen kehitystasonsa ja perheen toiveiden mukaisesti;

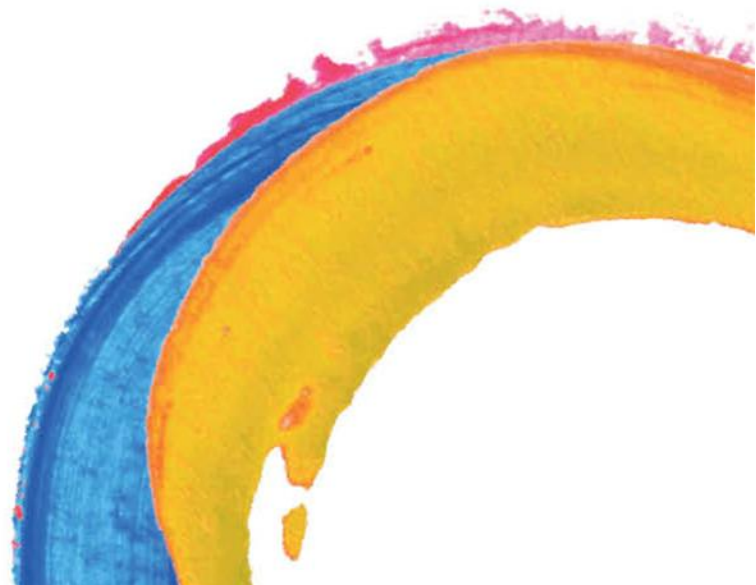
- mihin terapialla pyritään, mitä lapsi voisi esimerkiksi harjoitella terapiassa, miten hän voi hyötyä terapiasta

- huomioiden mitä vanhemmat ovat kertoneet lapselle terapiasta

- lapsen kysymyksiin vastaaminen

Perustuu Elina Kososen opinnäytetyöhön ``Minä haluan oppia laukkahypyn!``

Lapsen alkuhaastattelu kuntoutuksessa. Metropolia AMK 2016

Mitä kuntoutuksen ammattilaisen tulee ottaa huomioon lasten alkuhaastattelutilanteissa?

Haastatteluun valmistautuminen

Lapsilta haastattelemalla kerätty tieto on altista virheille muun muassa lasten johdateltavuuden takia. Lapset ovat herkkiä tarkkailemaan aikuisten reaktioita heidän vastauksiinsa, mikä voi ohjata lasta vastaamaan tietyllä tavalla. Haastattelijan taidot ja haastatteluun valmistautuminen vaikuttavat haastattelujen onnistumiseen merkittävästi.

Lasten haastatteluissa ja tulosten tulkinnassa erityisesti tulee huomioida lasten kehitystaso ja yksilöllisyys ennemmin kuin biologinen ikä. Lapsen aikakäsitys, kielelliset kyvyt ja temperamentti ovat tärkeitä vuorovaikutuksessa huomioitavia tekijöitä. Lapsen vastauksia on helpompi tulkita, kun haastattelijalla on tarvittavat esitiedot ja hän on tutustunut lapseen.

Haastattelutilanteen luominen mahdollisimman luontevaksi ja vuorovaikutukselliseksi vaatii herkkyyttä, tilan antamista lapsen omalle kerronnalle ja lapsen aitoa kuulemista. Lasten voi olla helppo puhua tunteistaan kokemustensa kautta, mikä voi osaltaan lisätä haastattelun keskustelunomaisuutta.

Lapsen mielipiteen selvittäminen vaatii aikuiselta aktiivista vuorovaikutusta. Lapsen tulee kokea, että hänen puheensa on tärkeää, kiinnostavaa ja että hänellä on vapaus ilmaista itseään. Lapsen mielipiteen selvittämisessä tulisi haastattelijan kiinnittää huomioita mm. omiin odotuksiinsa ja haastattelun tunnesävyyn. Lapselle tulee aina selittää mielipiteen kuulemisen tarkoitus. Lapsen mielipiteen selvittämisessä voidaan käyttää apuna myös leikkejä ja piirustuksia.

Haastatteluympäristö, liike, liikkuminen ja esineet

Lapset voivat kertoa kertoivat luontevasti itsestään ja arjestaan esineiden kautta, liikettä ja liikkumista hyödyntäen. Myös tilankäyttö voi tukea lasten kerrontaa. Liike ja liikkuminen voivat olla lapselle myös keinoja viestittää asioita, joille on vaikeaa löytää sanoja. Kokemuksia voi välittää liikkeen, eleiden ja ilmeiden avulla. Toisaalta liike ja liikkuminen voivat toimia kokemuksen tiedostamisen apuna. Liikkuminen, esineet ja piirustukset voivat kompensoida sanallista vähyyttä.

Vanhemman läsnäolo haastattelutilanteessa voi joko tuoda lapselle turvallisuuden tunnetta tai tarjota aikuiselle mahdollisuuden kontrolloida tilannetta ja lasta.

Haastattelun aloittaminen

Haastattelun alkuvaiheeseen kuuluu "lämmittelyä", joka on sitä tärkeämpää mitä vieraampia lapsi ja terapeutti ovat toisilleen. Vuorovaikutusta voi aloittaa esimerkiksi leikkimällä lapsen kanssa ennen haastattelun aloittamista. Monissa tutkimuksissa piirtäminen on toiminut lämmittelynä haastattelulle. Piirtäminen ja piirustuksista keskustelu on nähty tutkimuksissa lapsille mieluisana, keinona rakentaa luottamusta, helppona tapana aloittaa keskustelu ja orientaationa haastattelun aiheeseen. Toiminnallisten välineiden käytön haastattelutilanteissa on todettu voivan antaa lapsille aikaa ajatella. Menetelmien vaara on, että ne voivat suunnata lapsen ajattelua pois itse asiasta ja antaa lapselle väärän signaalin siitä, mitä häneltä odotetaan.

Kysymystyyppien vaikutus lasten vastauksiin

Lapsen vastaamista helpottaa kysymysten liittäminen lapsen arkeen ja lähimenneisyyden tapahtumiin.

Lapset kertovat asioista todennäköisemmin totuudenmukaisesti kun kysymykset ovat avoimia. Tällöin lasten vastaukset ovat pidempiä ja yksityiskohtaisempia. Avoimet kysymykset eivät rajaa lapsen ajattelua vain tiettyyn aiheeseen, vaan antavat lapsen hakea tietoa muististaan laajemmin. Suljetut tai erittäin fokusoidut kysymykset rajoittavat vastauksen pituutta ja laajuutta. Avoimet kysymykset antavat lapselle mahdollisuuden kertoa asioista omasta näkökulmasta ja haastattelijalle mahdollisuuden tutustua lapsen ajatteluun. Avointen kysymysten voidaankin nähdä antavan haastattelussa kontrollia haastattelun eteenemisestä lapselle, jolloin lapsesta tulee haastattelun tiedonantaja, joka määrittää haastattelun sisältöä ja sanastoa.

Spesifien kysymysten avulla haastattelija saa tietoa lapsen mainitsemista asioista. Haastattelijan on hyvä muistaa, että lapsilla on taipumus yrittää vastata spesifeihin kysymyksiin, vaikka heillä ei olisi tietoa aiheesta. Kysymyksiä, joihin lapsi voi vastata ``kyllä`` tai ``ei`` on hyvä välttää niiden epäluotettavuuden vuoksi.

Lapsen vastaukset kannattaa hyväksyä kriitikittä varsinkin haastattelun alkuvaiheessa. Kysymysten toistaminen voi antaa lapselle vaikutelman, että hänen vastauksensa oli väärä. Haastattelija voi palata aiheeseen myöhemmin kysymällä samaa asiaa eri tavalla. Jos haastattelija haluaa tarkistaa, ymmärsikö hän lapsen ilmaisun oikein, hän voi toistaa lapsen väittämän.

Yhteinen kieli

Saman ikäistenkin lasten kyvyssä ymmärtää ja sanavarastossa voi olla suuria eroja. Jos lapsen on syystä tai toisesta hankala ymmärtää abstrakteja käsitteitä, kannattaa puhua mahdollisimman konkreettisista asioista ``tässä ja nyt``.

Haastattelutilanteissa on tärkeää puhua lapsen kielellä eli lapsen käyttämin käsittein. Lapset voivat ymmärtää arkisetkin käsitteet eri tavalla kuin haastattelija. Esimerkiksi eräässä tutkimuksessa huomattiin, että käytettäessä termiä ``aikuiset`` lapset eivät kohdentaneet vastauksiaan päiväkodin aikuisiin, vaikka keskustelu koskikin päiväkodin aikuisia. Sen sijaan kun käytettiin päiväkodin aikuisten etunimiä, lapset puhuivat heistä. Lasten omien ilmaisujen käyttäminen helpottuu haastattelun edetessä pidemmälle ja haastattelijan tutustuessa lapseen.

Kielen ja kommunikaation haasteet voivat vaikuttaa haastattelun käyttöön monilla asiakkaila. Yksi potentiaalinen tapa kiertää haasteita on keskustelumatto-menetelmä, joka on kehitetty tukemaan keskusteluun osallistumista ja mielipiteen ilmaisua henkilöillä, jotka eivät käytä puhetta kommunikointiin. Keskustelumatto-menetelmässä havainnollistetaan asioita kuva- tai sanakorteilla, jotka jäsentävät keskustelun kulkua. Keskustelumatto ei ole puhetta korvaava menetelmä vaan apuväline haastattelutilanteisiin. Sitä voidaan käyttää eri ikäisten puhevammaisten lasten ja aikuisten kanssa. Puhuvilla henkilöillä sitä voidaan käyttää ajattelun ja muistamisen tukena. (papunet 2015)

Haastattelun päätös

Haastattelemisen tulee päättyä kun lapsi selvästi ilmoittaa, ettei hänellä ole enempää kerrottavaa. Keskustelun lopettamisen raja voi olla varsin häilyvä lasten kertomisinnokkuuden vaihdellessa äärilaidasta toiseen varsin nopeasti. Päätös haastattelun lopettamisesta on haastattelijalla, mutta lapsen

selvää aloitetta haastattelun lopettamisesta on syytä kunnioittaa. Haastattelun tulisi aina päättyä lapsen näkökulmasta myönteiseen asiaan, joka voi olla esimerkiksi lapsen mahdollisuus kysyä jotain haastattelijalta.

Perustuu Elina Kososen opinnäytetyöhön ``Minä haluan oppia laukkahypyn!``

Lapsen alkuhaastattelu kuntoutuksessa. Metropolia AMK 2016